

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัย เรื่องการศึกษาความสัมพันธ์การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนในพื้นที่ ต.ท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด ซึ่งผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน
2. แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้
3. แนวคิดเกี่ยวกับป่าชายเลน
4. ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด และข้อมูลของพื้นที่ที่ทำการศึกษา
5. ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. ความหมายของการมีส่วนร่วม

ความหมายของการมีส่วนร่วม ได้มีผู้ให้ความหมายไว้อย่างหลากหลาย ผู้วิจัยได้รวบรวมความหมายบางส่วนมานำเสนอไว้ดังต่อไปนี้

ยูวัฒน์ วุฒิเมธี (2526 : 22) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่ม การตัดสินใจ การปฏิบัติงาน และรับผิดชอบเรื่องต่างๆ อันมีผลกระทบต่อประชาชนเอง โดยมนุษย์ทุกคนต่างมีความปรารถนาที่จะอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างมีความสุข ได้รับการปฏิบัติอย่างเป็นธรรมและเป็นที่ยอมรับของผู้อื่น พร้อมทั้งจะอุทิศเพื่อกิจกรรมชุมชน

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 58) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การที่ประชาชนหรือชุมชนพัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการและควบคุมการใช้ การกระจายทรัพยากรและการผลิตที่มีอยู่ในสังคม เพื่อประโยชน์ในการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคมตามความจำเป็นอย่างสมศักดิ์ศรีในฐานะสมาชิกสังคม เพื่อร่วมในการพัฒนาและร่วมติดตามผล

นิรันดร์ จงวุฒิเวทย์ (2527 : 32) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การเกี่ยวข้องทางด้านจิตใจและอารมณ์ของบุคคลหนึ่งในสถานการณ์กลุ่ม ซึ่งผลของการเกี่ยวข้องดังกล่าวเป็นเหตุเร้าใจให้บรรลุจุดมุ่งหมายของกลุ่มนั้น และส่งผลทำให้เกิดความรับผิดชอบกับกลุ่มนั้นด้วย

สมพร แสงชัย (2527 : 45) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง แนวทางใหม่ของการพัฒนาชนบทรูปแบบหนึ่ง คือ ปกป้องรักษานิเวศพัฒนา เพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเหมาะสมและประหยัดให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนพัฒนา เพื่อให้การพัฒนาดังกล่าวตรงความต้องการของประชาชน และทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของคนหนึ่ง

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2535 : 16) ได้กล่าวไว้ว่า “การมีส่วนร่วม” หมายถึง การที่ประชาชนมีการพัฒนาการจัดการ การใช้ประโยชน์ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่น เพื่อเอื้อเพื่อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและทางสังคม โดยการพัฒนาความรู้และภูมิปัญญา การตัดสินใจในการดำรงชีวิตของตนเอง

สรุปได้ว่า การมีส่วนร่วม หมายถึง การให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการริเริ่มตัดสินใจปฏิบัติงาน ร่วมรับผิดชอบ พัฒนาขีดความสามารถของตนเองในการจัดการที่ส่งผลถึงประชาชนเองเป็นแนวทางใหม่ของการพัฒนาชนบทที่องค์กรทั้งภาครัฐ เอกชน และประชาชนได้เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องร่วมมือในการพัฒนา การจัดการ การใช้ประโยชน์ทรัพยากร เพื่อเอื้อประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตทางเศรษฐกิจและสังคม ที่ตรงความต้องการ และทำให้ประชาชนมีความรู้สึกว่าเป็นเจ้าของคนหนึ่ง

2. ขั้นตอนและลักษณะของการมีส่วนร่วม

เจิมศักดิ์ ปิ่นทอง (2526 : 78) ได้สรุปขั้นตอนของการมีส่วนร่วมไว้ว่า มีอยู่ 4 ขั้นตอนดังนี้

1. การมีส่วนร่วมในการค้นหาปัญหา และสาเหตุของปัญหา
2. การมีส่วนร่วมในการวางแผนดำเนินกิจการ
3. การมีส่วนร่วมในการลงทุนและปฏิบัติงาน
4. การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล

ทวีทอง หงส์วิวัฒน์ (2527 : 23) ได้กล่าวถึงลักษณะการมีส่วนร่วมว่า มีหลายระดับ ตั้งแต่เป็นสมาชิกจนถึงเป็นผู้นำ หรือ ประชานกรรมการดังนี้ คือ การเป็นสมาชิก เป็นสมาชิกเข้าประชุม เป็นสมาชิกที่บริจาคเงินช่วยเหลือ เป็นกรรมการ เป็นประธานกรรมการ สมาชิกผู้นั้นทำอะไรระหว่างประชุมสมาชิกผู้นั้นเล่นบ่ทอะไรในที่ประชุม

อคิน รพีพัฒน์ (2527 : 56) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมของชุมชนอย่างน้อยต้องมีลักษณะ 2 ประการ คือ

1. ลักษณะเหตุผลของการมีส่วนร่วม คือ การเข้าร่วมเพราะเกรงใจ การเข้าร่วมเพราะถูกบังคับ การเข้าร่วมเพราะมีสิ่งจูงใจเฉพาะหน้า การเข้าร่วมเพราะเข้าใจวัตถุประสงค์ของการเข้าร่วม การเข้าร่วมเพราะอยากเข้าร่วมโดยที่คิดว่าจะก่อประโยชน์ระยะยาวต่อคนและชุมชน
2. ลักษณะขั้นตอนของการเข้าร่วมของประชาชนในชุมชน คือ ขั้นตอนการค้นหาปัญหาและแนวทางแก้ไข ขั้นตอนการตัดสินใจวางแผนพัฒนาแก้ไขปัญหา ขั้นตอนการปฏิบัติกิจกรรมการพัฒนาตามแผนและการประเมินผลงานกิจกรรมการพัฒนา

ไชยชนะ สุทธิวรชัย (2536 : 65) ได้กล่าวไว้ว่า ลักษณะการมีส่วนร่วมของประชาชน คือ การที่ประชาชนอาจเข้าร่วมกระบวนการตัดสินใจว่าจะทำอะไรอย่างไร เข้าร่วมในการนำโครงการไปปฏิบัติโดยเสียสละทรัพยากรต่าง ๆ เช่น แรงงาน วัสดุ เงิน หรือร่วมมือในองค์การหรือกิจกรรมเฉพาะด้านเข้าร่วมในผลประโยชน์ที่เกิดจากการพัฒนา และร่วมในความพยายามประเมินโครงการ Cohen and Uphoff (1980 : 36) ได้กล่าวไว้ว่า การมีส่วนร่วมในแง่ของรูปแบบ (ชนิด) ของการมีส่วนร่วม แบ่งออกเป็น 4 รูปแบบ คือ

1. การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (decision-making) อาจเป็นการตัดสินใจตั้งแต่ระยะเริ่มการตัดสินใจในช่วงของกิจกรรม และการตัดสินใจในการดำเนินกิจกรรม
2. การมีส่วนร่วมในการดำเนินกิจกรรม (implementation) อาจเป็นไปในรูปแบบของการเข้าร่วมโดยทำให้มีการสนับสนุนทางด้านทรัพยากร การเข้าร่วมในการบริหารและการร่วมมือรวมทั้งการเข้าร่วมในการร่วมแรงร่วมใจ
3. การมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ (benefits) อาจเป็นผลประโยชน์ทางวัตถุ ทางสังคมหรือการรับผลประโยชน์โดยส่วนตัว
4. การมีส่วนร่วมในการประเมินผล (evaluation) เป็นการควบคุม ตรวจสอบการดำเนินกิจกรรมทั้งหมด และเป็นการแสดงถึงการปรับตัวในการมีส่วนร่วมต่อไป

3. แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ. 2545-2549) ได้กำหนดแนวทางการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้มีความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพที่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์และการอนุรักษ์ฟื้นฟู และการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากของประเทศโดยการปรับกลไก และกระบวนการจัดการเชิงบูรณาการ ที่เน้นการมีส่วนร่วมของท้องถิ่น ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนไทย ให้มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมของชาติ เพิ่มประสิทธิภาพการบังคับใช้กฎหมายที่ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ การอนุรักษ์ ฟื้นฟูและรักษาสภาพแวดล้อมชุมชน ศิลปวัฒนธรรมและแหล่งท่องเที่ยว ให้เกื้อหนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตและ

เศรษฐกิจชุมชน โดยรักษาสภาพแวดล้อมแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติ ศิลปกรรม โบราณคดีที่เป็นระบบอย่างต่อเนื่อง และส่งผลให้การพัฒนาเป็นไปอย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. 2544) โดยรัฐจะต้องให้ความรู้ ทักษะคติ ความสำนึกในส่วนรวม และทักษะแก่ประชาชนเกี่ยวกับผลประโยชน์ที่ได้รับจากทรัพยากรป่าไม้

ไพรัตน์ เตชะรินทร์ (2527 : 25) ได้กล่าวไว้ว่า ความต้องการที่จะให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนา มีมาแต่โบราณ เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นพร้อมๆ กับที่มีการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ จะแตกต่างกันคือ รูปแบบและวิธีการเท่านั้น การเข้าร่วมพัฒนาอาจทำโดยบังคับ โดยสมัครใจ โดยความจำเป็นหรือ อาจเกิดจากการชักนำของผู้นำชุมชน หัวหน้าเผ่า ข้าราชการ ผู้มีอำนาจหน้าที่ หรือแม้กระทั่งรัฐบาล องค์กรเอกชน การเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมอาจทำในระยะสั้นระยะยาว ต่อเนื่อง กระทำในกรอบนโยบายที่กำหนด หรือทำตามความจำเป็นที่ผู้เข้าร่วมในชุมชน ต้องช่วยกันเพื่อความอยู่รอดและการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

สากล สถิติวิทยานันท์ (2532 : 32) ได้กล่าวไว้ว่า แนวความคิดในการที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนามีแนวคิดอยู่ 3 ประการ ได้แก่ 1) เกิดจากความสนใจและความห่วงกังวลร่วมกัน โดยเกิดจากปัจเจกบุคคลแล้วพ้องต้องกันกลายเป็นส่วนร่วม 2) เกิดจากความเดือดร้อนและความไม่พึงพอใจร่วมกันที่มีผลต่อสถานการณ์ที่เป็นอยู่ นั้น ผลักดันให้มุ่งไปสู่การรวมกลุ่มวางแผนแล้วลงมือกระทำร่วมกัน 3) เกิดจากการตกลงใจร่วมกันที่จะเปลี่ยนแปลงกลุ่มหรือชุมชนไปในทิศทางที่ปรารถนาการตัดสินใจร่วมกันนี้จะต้องรุนแรงมากพอที่จะก่อเกิดความรู้สึกเริ่มกระทำการและสนองตอบความเห็นชอบของคนส่วนใหญ่ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมนั้น

4. ปัจจัยที่ทำให้เกิดการมีส่วนร่วม

ทวีทอง หงษ์วิวัฒน์ (2527 : 23) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วม ได้แก่

1. ความศรัทธาที่มีต่อความเชื่อถือบุคคลสำคัญและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ทำให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่าง ๆ เช่น การลงแขก การบำเพ็ญประโยชน์ การสร้างโบสถ์วิหาร
2. ความเกรงใจที่มีต่อบุคคลที่เคารพนับถือ การมีเกียรติยศ การมีตำแหน่ง อาทิเช่น ผู้ใหญ่ ออกปากขอแรงให้ผู้น้อยช่วยทำงาน
3. อำนาจบังคับที่เกิดจากบุคคลที่มีอำนาจเหนือกว่า ประชาชนถูกบีบบังคับให้มีส่วนร่วมในการกระทำต่างๆ เช่น บีบบังคับให้ทำงานเยี่ยงทาส เป็นต้น

สุเมธ ทรายแก้ว (2536 : 12) ได้กล่าวไว้ว่า ปัจจัยสำคัญที่ทำให้ประชาชนผู้ยากจนในชนบทอาจเข้ามามีส่วนเกี่ยวข้องในการพัฒนาชนบทมากน้อยเพียงใด ขึ้นอยู่กับปัจจัยอย่างน้อย 3 ประการ ดังนี้

1. นโยบายหรือรูปแบบการพัฒนาของรัฐ หมายถึง การพัฒนาแบบเสรี และการพัฒนาแบบมีแบบแผน จะช่วยส่งเสริม สนับสนุนให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมได้มากกว่ารูปแบบการบังคับ

2. บทบาทของระบบราชการที่มีต่อการพัฒนาชนบท เมื่อใดก็ตามที่มีการรวมอำนาจการพัฒนาไว้ที่ระบบราชการ ย่อมทำให้การมีส่วนร่วมของประชาชนในท้องถิ่นนั้นลดน้อยลง

3. โครงสร้างการเมืองและสังคมชนบท มีส่วนสำคัญที่ทำให้ประชาชนในชนบทเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารและจัดการทรัพยากรมากน้อยต่างกัน เช่น โครงสร้างทางการเมืองในสังคมที่สนับสนุนการปกครองระบบประชาธิปไตย ย่อมส่งผลให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมมากกว่าโครงสร้างที่ไม่สนับสนุนระบอบประชาธิปไตย

World Health Organization (1981 : 45) ได้ระบุถึงปัจจัยพื้นฐานในการระดมการมีส่วนร่วมของประชาชน เกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. ปัจจัยของสิ่งจูงใจ การที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งนั้น ต้องมีสิ่งจูงใจจากเหตุผลของการมองเห็นผลประโยชน์ตอบแทน และการถูกชักชวนจากเพื่อน หรือจากการบอกกล่าวให้เข้าร่วมโดยมีสิ่งจูงใจเป็นตัวนำ

2. ปัจจัยโครงสร้างของช่องทางการเข้ามามีส่วนร่วม เป็นปัจจัยที่ให้โอกาสชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในรูปแบบการมีตำแหน่งทางสังคม การเป็นตัวแทนหรือการเข้าร่วมโดยตรง โดยควรกำหนดระยะเวลาให้ชัดเจน เพื่อให้ผู้เข้าร่วมจะสามารถกำหนดเงื่อนไขของตนเองตามสภาพความเป็นจริงในการเข้าร่วมกิจกรรม

3. ปัจจัยอำนาจในการส่งเสริมกิจกรรมของการมีส่วนร่วม เป็นการให้ผู้เข้าร่วมมีโอกาสกำหนดกิจกรรมของตนเองได้ด้วยตนเอง

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

การอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้มีความหมายครอบคลุมถึงการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในทุกประเภท ทั้งที่เป็นป่าไม้ผลัดใบ หรือป่าผลัดใบ ซึ่งสามารถแยกย่อยออกเป็นป่าประเภทต่างๆ ได้อีกหลายประเภท ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาเกี่ยวกับป่าชายเลน ซึ่งเป็นป่าประเภทหนึ่งที่ตั้งอยู่ในประเภทของป่าไม้ผลัดใบ จำพวกป่าพลูหรือป่าบึงประเภทหนึ่ง ที่ใช้หลักการอนุรักษ์ในลักษณะที่คล้ายคลึงกับพื้นที่ป่าประเภทอื่นๆ อาจ会有ความแตกต่างกันอยู่บ้างในบางประเด็น ทั้งนี้ผู้วิจัยจะได้กล่าวเฉพาะประเด็นของการอนุรักษ์ป่าชายเลนไว้ในตอนท้ายต่อไป ในที่นี้จะได้อธิบายเกี่ยวกับความหมายของการอนุรักษ์ ตลอดจนเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรป่าไม้ตามลำดับต่อไป

1. ความหมายของการอนุรักษ์

การอนุรักษ์ ได้มีผู้ให้ความหมายไว้หลายท่าน อาทิเช่น ความหมายดังต่อไปนี้
เกษม จันทรแก้ว (2529 : 55) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การอนุรักษ์ หมายถึง การเก็บรักษา สงวนซ่อมแซมปรับปรุง และการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อจะได้เอื้ออำนวยให้คุณภาพสูงในการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์ตลอดไป หรืออีกนัยหนึ่ง คือ เป็นการใช้ตามความต้องการและประหยัดไว้เพื่อใช้ในอนาคต

เกษม จันทรแก้ว (2530 : 23) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “อนุรักษ์” หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างเหมาะสม อันเป็นการรู้จักใช้ทรัพยากรด้วยวิธีการ สงวน หรือเก็บรักษาทรัพยากรที่หายากเอาไว้รวมทั้งป้องกันมิให้ทรัพยากรเกิดการสูญเสีย ในการใช้ทรัพยากรเหล่านั้นเกิดขึ้นด้วย

อำนาจ คอวนิช (2530 : 22) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การอนุรักษ์” หมายถึง การนำออกมาใช้ประโยชน์โดยรักษาไว้ให้คงสภาพเดิมมากที่สุด

อุทิศ ภูอินทร์ (2536 : 35) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การอนุรักษ์” หมายถึง การจัดการเพื่อใช้ประโยชน์อย่างชาญฉลาด เน้นที่การรักษาไว้ให้ชนรุ่นหลังได้ดูหรือใช้ประโยชน์ด้วย ไม่มุ่งที่ประโยชน์สูงสุดการใช้ต้องมีการทำลายโดยต้องกำหนดไว้ไม่ให้เกินกว่าที่จะทำให้ทรัพยากรธรรมชาติเกิดการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ไม่ทำลายจะต้องไม่ก่อผลกระทบจนทำให้ทรัพยากรธรรมชาติอื่นๆ เปลี่ยนรูปหรือเสื่อมโทรมลง

นิวัติ เรืองพานิช (2542 : 36) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “การอนุรักษ์” (conservation) หมายถึง การรู้จักใช้ทรัพยากรอย่างชาญฉลาด ให้เป็นประโยชน์ต่อมหาชนมากที่สุดและใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด ทั้งนี้ ต้องให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และต้องกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรโดยทั่วถึงกันด้วย ฉะนั้นการอนุรักษ์จึงไม่ได้หมายถึงการเก็บรักษาทรัพยากรไว้เฉย ๆ แต่ต้องนำทรัพยากรมาใช้ประโยชน์ให้ถูกต้องตามกาลเทศะ (time and space) อีกด้วย

จากความหมายข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า การอนุรักษ์ หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีอยู่อย่างเหมาะสม เก็บรักษาทรัพยากรที่หายากเอาไว้ รู้จักวิธีการ สงวน รู้จักใช้อย่างชาญฉลาด ก่อให้เกิดประโยชน์มากที่สุด ใช้ได้เป็นเวลายาวนานที่สุด มีการสูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และกระจายการใช้ประโยชน์โดยทั่วถึงกัน สามารถเอื้ออำนวยให้เกิดประโยชน์และการสนองความเป็นอยู่ของมนุษย์อย่างมีความสุขตลอดไป

2. หลักการอนุรักษ์

หลักการอนุรักษ์ประกอบด้วยลักษณะ ดังนี้ (เกษม จันทรแก้ว. 2544 : 21)

1. การใช้แบบยั่งยืน ทรัพยากรทุกประเภทต้องมีแผนการใช้แบบยั่งยืน (sustainable utilization) มีการวางแผนการใช้ตามสมบัติเฉพาะตัวของทรัพยากร พร้อมทั้งมีการเลือกเทคโนโลยีที่เหมาะสม ที่จะใช้ทรัพยากรให้เหมาะสมกับชนิดของทรัพยากร และปริมาณการเก็บเกี่ยว เพื่อการใช้ช่วงเวลาที่จะนำมาใช้ และจำกัด บำบัดของเสียและมลพิษให้หมดไป หรือเหลือน้อยจนไม่มีพิษมีภัย

2. การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและที่มนุษย์สร้างขึ้น เมื่อมีการใช้แล้วย่อมเกิดความเสื่อมโทรม เพราะการใช้เทคโนโลยีที่ไม่เหมาะสม เก็บเกี่ยวมากเกินไป หรือเกินขีดความสามารถในการปรับตัวของระบบ มีสารพิษเกิดขึ้น เก็บเกี่ยวบ่อยเกินไปและไม่ถูกต้องตามกาลเวลา จำเป็นต้องทำการฟื้นฟูให้ดีขึ้นก่อน จนทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมนั้น ๆ ตั้งตัวได้ จึงจะสามารถนำมาใช้ได้ ในโอกาสต่อไป อาจใช้เวลาการฟื้นฟู การกำจัด การบำบัด หรือการทดแทนเป็นปี ๆ

3. การสงวนของหายาก ทรัพยากรบางชนิดหรือบางประเภทมีการใช้มากเกินไป หรือมีการแปรสภาพเป็นสิ่งอื่น ทำให้บางชนิดของทรัพยากร/สิ่งแวดล้อมหายาก ถ้าปล่อยให้มีการใช้เกิดขึ้นแล้วอาจทำให้เกิดการสูญพันธุ์ได้ จำเป็นต้องสงวนหรือเก็บไว้เพื่อเป็นแม่พันธุ์ หรือเป็นตัวแม่บทในการผลิตมากขึ้น จนแน่ใจว่าได้ผลผลิตปริมาณมากพอแล้ว ก็สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้

3. วิธีการอนุรักษ์

บุญชู บุญทวี (2529 : 35) ได้กล่าวถึงลำดับขั้นของวิธีการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ไว้ว่า จะต้องดำเนินการไปตามขั้นตอนและวิธีการ โดยต้องป้องกันการบุกรุกทำลายป่าให้ได้โดยเด็ดขาด ป้องกันการลักลอบ ตัดไม้ ป้องกันไฟป่า ปรับปรุงวิธีการตัดต้นไม้ให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ป่าไม้ การใช้ไม้อย่าง ประหยัดและคุ้มค่า ปลูกป่าทดแทน กำหนดป่าที่เป็นแหล่งต้นน้ำลำธารที่แน่นอน และต้องป้องกัน โรค แมลง และเชื้อโรคที่เกิดแก่ป่า

วิธีการอนุรักษ์ ประกอบไปด้วย 8 วิธี ดังต่อไปนี้ (เกษม จันทรแก้ว. 2544 : 69)

1. การใช้ หมายถึง การใช้หลายรูปแบบ เช่น บริโภคโดยตรง เห็น ได้ยิน/ได้ฟัง ได้สัมผัสการให้ความสะดวก และความปลอดภัย รวมไปถึงพลังงาน เหล่านี้ต้องเป็นเรื่องการใช้แบบยั่งยืน

2. การเก็บกัก หมายถึง การรวบรวม กักเก็บทรัพยากรที่มีแนวโน้มที่จะขาดแคลนในบางเวลาหรือคาดว่าจะเกิดวิกฤตการณ์ขึ้น อาจเก็บกักไว้เพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในปริมาณที่สามารถควบคุมได้

3. การรักษา/ซ่อมแซม หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ต่อทรัพยากรที่ขาดไป/ไม่ทำงานตามพฤติกรรม/เสื่อมโทรม/เกิดปัญหา เป็นจุด/พื้นที่เล็ก ๆ สามารถให้พื้นที่คืนสภาพเดิมได้ อาจใช้เทคโนโลยีที่มนุษย์สร้างขึ้นช่วยให้เหมือนเดิมจนสามารถนำมาใช้ได้

4. การฟื้นฟู หมายถึง การดำเนินการใด ๆ ต่อทรัพยากรหรือสิ่งแวดล้อมที่เสื่อมโทรมให้เป็นปกติ สามารถเอื้อประโยชน์ต่อการใช้ประโยชน์ ซึ่งการฟื้นฟูต้องใช้เวลาและเทคโนโลยีเข้าช่วยด้วยเสมอ

5. การพัฒนา หมายถึง การทำสิ่งที่เป็นอยู่ให้ดีขึ้น การที่ต้องพัฒนาเพราะการเร่งหรือเพิ่มประสิทธิภาพให้เกิดผลผลิตที่ดีขึ้น การพัฒนาที่ถูกต้องนั้นต้องใช้ทั้งความรู้เทคโนโลยีและการวางแผนที่ดี

6. การป้องกัน หมายถึง การป้องกันสิ่งที่เกิดขึ้นมิให้ลุกลามมากกว่านี้ รวมไปถึงการป้องกันสิ่งที่ไม่เคยเกิดให้ด้วย การป้องกันต้องใช้เทคโนโลยีและการวางแผน เช่นเดียวกับวิธีการอนุรักษ์อื่น ๆ

7. การสงวน หมายถึง การเก็บไว้โดยไม่ให้แตะต้องหรือนำไปใช้ด้วยวิธีใด ๆ ก็ตาม การสงวนอาจกำหนดเวลาที่เก็บไว้โดยไม่ให้มีการแตะต้องตามเวลาที่กำหนดไว้ก็ได้

8. การแบ่งเขต หมายถึง ทำการแบ่งเขตหรือแบ่งกลุ่ม/ประเภทตามสมบัติของทรัพยากรสาเหตุที่สำคัญเพราะวิธีการให้ความรู้หรือกฎระเบียบที่นำมาใช้นั้นไม่ได้ผล หรือต้องการจะแบ่งเขตให้ชัดเจนเพื่อให้การอนุรักษ์ได้ผล เช่น อุทยานแห่งชาติ เขตรักษาพันธุ์สัตว์ป่าเมืองควมคุมมลพิษฯลฯ อย่างไรก็ตาม การแบ่งเขตนี้จะต้องมีการสร้างมาตรการกำกับด้วยมิฉะนั้นแล้วจะไม่เกิดผล

4. คุณค่าและความสำคัญของป่าไม้

ประโยชน์ทางตรงและทางอ้อมของทรัพยากรป่าไม้ มีดังนี้ (นิวัติ เรืองพานิช, 2542 : 52)

1. ประโยชน์ทางตรง ที่สำคัญได้แก่

1.1 ไม้เป็นผลิตผลจากป่าที่รู้จักกันดีกว่าผลิตผลชนิดอื่น ๆ ไม้มีคุณสมบัติเฉพาะตัวซึ่งบางครั้งใช้สิ่งอื่นแทนไม่ได้ ไม้จึงเป็นที่นิยมใช้กันอย่างกว้างขวางในการก่อสร้างบ้านเรือน ทำเครื่องเรือน และการก่อสร้างอื่น ๆ

1.2 เชื้อเพลิง เชื้อเพลิงที่ได้จากป่าคือ ฟืนและถ่าน

1.3 วัตถุเคมี ที่สำคัญได้แก่ เซลลูโลสและลิกนิน เซลลูโลสใช้ทำกระดาษ ไหมเทียม วัตถุระเบิด น้ำตาล แอลกอฮอล์ และยีสต์ ส่วนลิกนินใช้ทำวานิลา น้ำหอม และเครื่องสำอางต่าง ๆ

1.4 อาหาร เช่น ดอก ผล ใบ เมล็ดของพันธุ์ไม้ต่าง ๆ หน่อไม้ เห็ด หัวกลอย มันต่าง ๆ และอาหารที่ได้จากสัตว์ป่า รวมทั้งนก สัตว์เลื้อยคลาน และแมลงต่าง ๆ เช่น ผึ้ง เป็นต้น

1.5 ยารักษาโรค ที่สำคัญมีสมุนไพรต่าง ๆ ยาแก้โรคเรื้อนจากน้ำมันของผล กระเบา ยา รักษาโรคความดันโลหิตสูงจากรากของต้นระย้อม ยารักษาโรคหัวใจจากเมล็ดของต้นแสลงใจ สาร กำจัดแมลงและเบื่อปลาจากต้นหางปลาไหล เป็นต้น

1.6 เส้นใย มีหลายชนิด เช่น จากเปลือกไม้ต่าง ๆ และจากเถาวัลย์ชนิดต่าง ๆ

1.7 ชัน น้ำมัน และยางไม้ ชัน (resin) ที่สำคัญมีชันตะเคียนตาแมว (dammar) ที่ได้ จากต้นตะเคียนชันตาแมว (*Balanocarpus heimii* King) น้ำมันไม้ (wood oil) ได้จากน้ำมันของต้น ยาง เหียงกราด เป็นต้น

1.8 ฝาดฟอกหนังและสี เช่น เปลือกก้อ โกงกาง โปรง คุณ กระถินพิมาน แก่น สีเสียด ผลสมอไทยและสมอพิเภก เป็นต้น

1.9 อาหารสัตว์ มนุษย์ได้ใช้ป่าไม้เป็นที่เลี้ยงสัตว์และเป็นแหล่งอาหารสำหรับเลี้ยง สัตว์มาช้านานแล้ว เพราะในป่ามีหญ้า ใบไม้ เปลือกไม้ ผลและเมล็ดไม้ที่สัตว์ชอบกินอยู่มากมาย หลายชนิด

2. ประโยชน์ทางอ้อม ที่สำคัญได้แก่

2.1 มีส่วนช่วยให้ฝนตกเพิ่มขึ้นและทำให้มีความชุ่มชื้นในอากาศสม่ำเสมอ

2.2 บรรเทาความรุนแรงของลมพายุ

2.3 ป้องกันการพังทลายของดิน

2.4 บรรเทาอุทกภัย

2.5 ทำให้น้ำไหลอย่างสม่ำเสมอตลอดปี

2.6 เป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่า

2.7 เป็นที่พักผ่อนหย่อนใจ

5. นโยบายที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ป่าชายเลน

จากความสำคัญของทรัพยากรป่าชายเลน และผลกระทบต่อสังคมที่เกิดจากการลดลง ของพื้นที่ป่าชายเลน ภาครัฐได้เห็นถึงความสำคัญในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน จึงได้มีการ กำหนด

แนวนโยบายและมาตรการต่าง ๆ ไว้ดังนี้ (บุญชนะ กลั่นคำสอน. 2531 : 23)

1. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 15 ธันวาคม 2530 คณะรัฐมนตรีได้เห็นชอบกับแนวทางและผลการจำแนกเขตการใช้ประโยชน์ที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน ตามที่กระทรวงเกษตรและสหกรณ์เสนอ โดยได้กำหนดพื้นที่ป่าชายเลนออกเป็น 3 เขต ประกอบด้วย
  - 1.1 เขตอนุรักษ์ หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่หวงห้ามไว้ มิให้เปลี่ยนแปลงสภาพเพื่อการใช้ประโยชน์ใด ๆ นอกจากปล่อยให้เป็นไปตามธรรมชาติ เพื่อรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ
  - 1.2 เขตเศรษฐกิจ ก. พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์เฉพาะกิจด้านป่าไม้เพื่อผลิตที่ยั่งยืนสม่ำเสมอตามหลักวิชาการ
  - 1.3 เขตเศรษฐกิจ ข. หมายถึง พื้นที่ป่าชายเลนที่ยอมให้มีการใช้ประโยชน์ที่ดิน และการพัฒนา ทางด้านต่างๆ ได้ แต่ต้องคำนึงถึงผลดีและผลเสียทางด้านสิ่งแวดล้อม
2. มติคณะรัฐมนตรีเมื่อวันที่ 4 มิถุนายน 2534 เห็นชอบในหลักการเกี่ยวกับมาตรการเร่งด่วนการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเลด้านป่าชายเลนและปะการัง โดยกรมป่าไม้ได้จัดทำโครงการพัฒนาพื้นที่ป่าชายเลนเขตอนุรักษ์ขึ้น มีวัตถุประสงค์เพื่อป้องกันและฟื้นฟูป่าชายเลนทั่วประเทศให้สมบูรณ์ และจัดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนให้สอดคล้องกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ โดยมีกำหนด 5 ปี (พ.ศ.2535-2539)
3. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 23 กรกฎาคม 2534 มีสาระสำคัญ คือ
  - 3.1 ให้คณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติ หามาตรการเด็ดขาดที่สามารถหยุดยั้งการทำลายป่าชายเลนของประเทศให้ได้
  - 3.2 ให้ระงับการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนโดยเด็ดขาดโดยให้กระทรวงมหาดไทยรับไปดำเนินการ เพื่อหยุดยั้งการบุกรุกที่ดินในพื้นที่ป่าชายเลน
  - 3.3 ให้ธนาคารแห่งประเทศไทย กำกับดูแลเกี่ยวกับการให้สินเชื่อกับธนาคารพาณิชย์ โดยขอความร่วมมือจากธนาคารพาณิชย์ให้ระงับการให้สินเชื่อแก่โครงการต่าง ๆ ที่จะเป็นการบุกรุกทำลายพื้นที่ป่าชายเลน หรือเป็นโครงการที่จะเปลี่ยนแปลงสภาพป่าชายเลน
4. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2539 ได้กำหนดมาตรการเร่งด่วนและมาตรการระยะยาวที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อถือเป็นนโยบายหลักในการดำเนินการในทุกกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน
5. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 19 พฤศจิกายน 2539 มีสาระสำคัญ คือ
  - 5.1 ให้ยกเลิกสัมปทานไม้ป่าชายเลนที่ยังเปิดให้สัมปทานอยู่ทั่วประเทศ รวมจำนวน 232 สัมปทาน และไม่เปิดให้มีการประมูลสัมปทานทำไม้ชายเลนอีกต่อไป

5.2 เห็นชอบมาตรการและแนวทางปฏิบัติตามแผนป้องกัน อนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมป่าชายเลน ตามมติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2539

6. มติคณะรัฐมนตรี เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2541 เห็นชอบในหลักการ มาตรการ และแนวทางแก้ไขปัญหาที่ดินในพื้นที่ป่าไม้ตามมติคณะกรรมการนโยบายป่าไม้แห่งชาติให้กรมป่าไม้รับข้อสังเกตของคณะรัฐมนตรีไปพิจารณา ดังนี้

6.1 ปัญหาที่เกิดข้อพิพาทกับราษฎร สาเหตุหนึ่งเนื่องจากไม่มีแนวเขตป่าไม้ที่ชัดเจน กรมป่าไม้ควรจัดแนวเขตป่าไม้ที่ชัดเจน เพื่อสะดวกในการพิสูจน์และป้องกันการบุกรุกโดยไม้เจตนา

6.2 พื้นที่บางแห่งอยู่ภายใต้กฎหมายหลายฉบับ และมีหน่วยงานที่รับผิดชอบหลายหน่วยงาน กรมป่าไม้ควรประสานงานกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบและดำเนินการจำแนกแยกแยะให้ชัดเจน

6.3 ในพื้นที่เขตอนุรักษ์ที่มีราษฎรครอบครองอยู่ ราษฎรมักขอให้ทางราชการ จัดการด้านสาธารณูปโภคพื้นฐาน หรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ให้กรมป่าไม้พิจารณาให้รอบคอบว่าควรจัดสาธารณูปโภคพื้นฐานหรือสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ ในพื้นที่นั้น ๆ สมควรหรือไม่

6. นโยบายการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติ

6.1 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 ในสมัยสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช สยามินทราธิราช บรมนาถบพิตร ได้ทรงตราไว้ ณ วันที่ 11 ตุลาคม พุทธศักราช 2540 ในส่วนที่บัญญัติสิทธิและเสรีภาพของชนชาวไทยและนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐ ที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. 2540) มีดังนี้

หมวดที่ 3 สิทธิและเสรีภาพของปวงชนชาวไทย ได้บัญญัติมาตราที่เกี่ยวข้องไว้ได้แก่ มาตรา 46 บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์หรือฟื้นฟูจารีตประเพณีภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของชุมชนท้องถิ่นและของชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลและยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ

มาตรา 56 สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมทั้งกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษา และการได้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและหลากหลายทางชีวภาพ และในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้ดำรงชีพอยู่ได้อย่างปกติและต่อเนื่อง ในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือคุณภาพชีวิตของตน ย่อมได้รับความคุ้มครอง ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบ

อย่างรุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมจะกระทำมิได้ เว้นแต่จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมรวมทั้งได้ให้องค์การอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ สิทธิของบุคคลที่จะฟ้องหน่วยราชการหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่นหรือองค์กรอื่นของรัฐเพื่อให้ปฏิบัติหน้าที่ตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายตามวรรคหนึ่งและวรรคสองย่อมได้รับความคุ้มครอง

หมวดที่ 4 หน้าที่ของชนชาวไทย ได้บัญญัติมาตราที่เกี่ยวข้องไว้ ได้แก่ มาตรา 69 บุคคลมีหน้าที่ป้องกันประเทศ รับราชการทหาร เสียภาษีอากร ช่วยเหลือราชการรับการศึกษาอบรม พิทักษ์ ปกป้อง และสืบสานศิลปวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่น และอนุรักษ์ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งนี้ ตามที่กฎหมายบัญญัติ

หมวดที่ 5 แนวนโยบายพื้นฐานของรัฐ ได้บัญญัติมาตราที่เกี่ยวข้องไว้ ได้แก่ มาตรา 79 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการสงวนบำรุงรักษาและใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพอย่างสมดุล รวมทั้งมีส่วนร่วมในการส่งเสริม บำรุงรักษา และคุ้มครองคุณภาพสิ่งแวดล้อมตามหลักการพัฒนาที่ยั่งยืน ตลอดจนควบคุมและกำจัดภาวะมลพิษที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

6.2 แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 (พ.ศ.2545-2549)

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2544 : 56) ได้กำหนดวัตถุประสงค์ของแผนพัฒนาฯ ดังกล่าว ซึ่งในส่วนที่เกี่ยวข้องกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ มีดังนี้

1. ให้มีการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืนควบคู่ไปกับการอนุรักษ์ และฟื้นฟูบูรณะอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ขณะเดียวกันกระบวนการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติจะต้องมีการควบคุมรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อสนับสนุนการพัฒนาเศรษฐกิจที่สมดุล และคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

2. ให้มีการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้สามารถเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ไม่ส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศและสภาพแวดล้อม โดยความร่วมมือจากทุกฝ่าย และสนับสนุนประชาชนรวมถึงชุมชนท้องถิ่นให้มีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ และดูแลสิ่งแวดล้อมในท้องถิ่นของตนเอง

และในส่วนของเป้าหมายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 9 มีดังนี้

1. อนุรักษ์ ป่าไม้ ป่าชุมชน ป่าไม้อนุรักษ์ไม่ต่ำกว่าร้อยละ 25 ของพื้นที่ประเทศ และส่งเสริม

การปลูกป่าเศรษฐกิจให้ได้ร้อยละ 15 ของพื้นที่ประเทศ รวมถึงการจัดทำ เครื่องหมายแสดงแนวเขต

พื้นที่ป่าอนุรักษ์ให้แล้วเสร็จภายในช่วงแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ 9

2. ป่าชุมชนและอนุรักษ์พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อปรับปรุงให้เกิดความสมดุลของ สภาวะแวดล้อมและความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้ไม่ต่ำกว่า 1.25 ล้านไร่ ในช่วงปีสุดท้ายของ แผนฯ ฉบับที่ 9

3. ลดปัญหาการกร่อนของดินให้ได้ไม่ต่ำกว่าปีละ 2 ล้านไร่

7. นโยบายรัฐบาล

นโยบายของรัฐบาล ได้แถลงต่อรัฐสภาเมื่อวันที่ 26 กุมภาพันธ์ 2544 ได้กำหนด นโยบายของรัฐบาลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า รัฐบาลมีนโยบายในการฟื้นฟูสภาพ และคุณภาพการป้องกันการเสื่อมโทรม หรือการสูญสิ้นไปและการนำกลับมาใช้ใหม่ ซึ่งทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพให้เอื้อต่อการดำรงชีวิต เกิดความสมดุลใน การพัฒนา และเป็นรากฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศอย่างยั่งยืน ดังนี้

1. บริหารและจัดการสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพ แบบบูรณาการ โดยยึดหลักธรรมาภิบาลและการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม

2. ส่งเสริมและสนับสนุนการมีส่วนร่วมของประชาชนและชุมชน ในการควบคุมและ กำจัดมลภาวะที่มีผลต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ และคุณภาพชีวิตของประชาชน

3. สนับสนุนให้นำต้นทุนทางสังคม มาพิจารณาในการศึกษาผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม ในกรณีการดำเนินโครงการที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติ และผลักดันการ นำหลักการผู้ก่อมลภาวะเป็นผู้จ่ายและระบบกรรมสิทธิ์ร่วม มาใช้ในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม และทรัพยากรธรรมชาติ

4. สนับสนุนการวิจัยและพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อเพิ่มขีดความสามารถของไทย สำหรับการแสวงหาการบริหารจัดการการอนุรักษ์ การฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม และการใช้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติทุกแหล่ง รวมถึงการนำของหรือเศษวัสดุเหลือใช้กลับมาใช้ใหม่

5. กำหนดมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมของประเทศ โดยคำนึงถึงความเหมาะสมและ สอดคล้องกับระดับของการพัฒนาทางด้านวิทยาศาสตร์ เศรษฐกิจ และสังคมของประเทศควบคู่ไป กับมาตรฐานด้านสิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศที่เกี่ยวข้อง (พรรคไทยรักไทย. 2544 : 23)

8. นโยบายกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้กำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์ที่เกี่ยวข้องกับทรัพยากรธรรมชาติไว้ในปี 2546 ดังนี้ (กรมอุทยานแห่งชาติ สัตว์ป่า และพันธุ์พืช. 2546 : 55)

1. นโยบายด้านทรัพยากรธรรมชาติ

1.1 ประเมินสถานภาพและศักยภาพของทรัพยากรทุกประเภท และความหลากหลายทางชีวภาพ

1.2 สงวน อนุรักษ์ พัฒนา ฟื้นฟู เพื่อดำรงสภาพสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติและจัดการใช้ประโยชน์ เพื่อตอบสนองความต้องการตามศักยภาพให้เกิดประโยชน์อย่างยั่งยืน รวมทั้งส่งเสริมและดำเนินการ โครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ

1.3 สร้างมูลค่าเพิ่มทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมของทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภท เพื่อการใช้ประโยชน์ให้คุ้มค่า

1.4 จัดทำระเบียบ กฎเกณฑ์ และระบบการเข้าถึงทรัพยากรธรรมชาติของชุมชนท้องถิ่น และประชาชนทุกกลุ่มอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งแบ่งปันผลประโยชน์อย่างยุติธรรม ตลอดจนกำหนดข้อเสนอแนะ แนวทาง และมาตรการการใช้ประโยชน์ทรัพยากรธรรมชาติทุกประเภทอย่างยั่งยืน และสอดคล้องกับสถานการณ์บนฐานข้อมูลจากการวิจัยและพัฒนา

2. นโยบายด้านการบริหารจัดการ

2.1 บริหารจัดการและพัฒนาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบบูรณาการ โดยยึดหลักธรรมาภิบาลบนพื้นฐานการจัดการเชิงพื้นที่ การมีส่วนร่วม และการกระจายอำนาจ

2.2 เติมภูมิปัญญาประชาชนทุกระดับ และเสริมสร้างขีดความสามารถขององค์กรทุกระดับอย่างต่อเนื่อง

2.3 พัฒนาบุคลากรให้รู้ทักษะและมีประสิทธิภาพ ทั้งด้านองค์ความรู้และทักษะ เพื่อให้สอดคล้องกับบทบาทและภารกิจของกระทรวง

2.4 พัฒนาระบบและมาตรฐานในการบริหารจัดการและจัดทำฐานข้อมูลโดยใช้เทคโนโลยีสารสนเทศและการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ และสามารถเชื่อมโยงเครือข่ายกับระบบฐานข้อมูลสารสนเทศหลักของประเทศได้

2.5 ส่งเสริมการวิจัยและพัฒนาเพื่อสนับสนุนการกำหนดนโยบาย การวางแผน และการปฏิบัติงานทุกระดับ

2.6 รมรงค์และสร้างจิตสำนึกของประชาชนทุกฝ่าย รวมทั้งสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานอย่างจริงจังและต่อเนื่อง

2.7 ติดตามแก้ไขข้อร้องเรียนของราษฎรด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม พัฒนาเครื่องมือ และกลไกในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น

2.8 สร้างแรงจูงใจโดยใช้มาตรการทางเศรษฐศาสตร์ สังคม และกฎหมาย

2.9 พัฒนากลไกลดความขัดแย้งในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมกลไกการตลาดเพื่อสังคม เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างอุปสงค์และอุปทานในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

2.10 ปรับปรุงแก้ไข เสนอร่างกฎหมายใหม่เพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการดำเนินการ และสามารถบังคับใช้กฎหมายที่เกี่ยวข้องให้งานสัมฤทธิ์ผลสอดคล้องกับสถานการณ์

2.11 เพิ่มบทบาทด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเวทีโลก เพื่อพัฒนาความร่วมมือและพิทักษ์ผลประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ

2.12 ติดตาม ตรวจสอบ และประเมินผลการดำเนินงาน โดยมีตัวชี้วัดผลสัมฤทธิ์ชัดเจน

3. ยุทธศาสตร์และกลยุทธ์

3.1 ยุทธศาสตร์ที่ 1 สงวน คุ้มครอง อนุรักษ์ใช้ประโยชน์ และฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและ ความหลากหลายทางชีวภาพโดยประชาชนมีส่วนร่วม

3.2 ยุทธศาสตร์ที่ 2 กำกับ ดูแล ฟื้นฟูสิ่งแวดล้อม ลดมลพิษ

9. พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ.2537

พระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 ได้บัญญัติอำนาจ และหน้าที่ของสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล เกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมไว้ดังนี้ (กรมการปกครอง. 2539 : 23)

มาตรา 23 ได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ของสภาตำบลไว้ว่า “ภายใต้บังคับแห่งกฎหมายสภาตำบล ดำเนินกิจกรรมภายในตำบลดังต่อไปนี้. (4) คุ้มครองดูแลและบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...”

มาตรา 67 ได้บัญญัติอำนาจหน้าที่ขององค์การบริหารส่วนตำบล ไว้ว่า “ภายใต้บังคับแห่งกฎหมาย องค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่ต้องทำในเขตองค์การบริหารส่วนตำบล ดังต่อไปนี้. (7) คุ้มครอง ดูแล และบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม...”

แนวคิดที่เกี่ยวข้องกับป่าชายเลน

1. ความหมายและลักษณะของป่าชายเลน

บุญชนะ กลั่นคำสอน (2531 : 55) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ป่าชายเลน” หมายถึงสังคมพืชที่จัดอยู่ในป่าประเภทที่ไม่ผลัดใบ ประกอบด้วยชนิดพันธุ์ไม้ที่ขึ้นอยู่ส่วนใหญ่มีใบเขียวชุ่มอยู่ตลอดปี การผลัดใบค่อยเป็นค่อยไป บางครั้งเรียกป่าชนิดนี้ว่าป่าเลนน้ำเค็ม มีต้นไม้ขึ้นหนาแน่น แต่ชนิดไม้มีรากค้ำยันและรากหายใจแตกต่างกัน

ราชบัณฑิตยสถาน (2542 : 36) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ป่าชายเลน” หมายถึง ป่าที่อยู่ริมฝั่งทะเลในเขตร้อน โดยเฉพาะบริเวณใกล้ปากแม่น้ำ มีไม้ประเภทรากงอกออกจากลำต้น และกิ่งก้านสาขาเพื่อค้ำยันลำต้นตามชายฝั่งที่เป็นเลน มีไม้โกงกางใบใหญ่ (*Rhizophora mucronata* Poir.) โกงกางใบเล็ก (*Rhizophora apiculata* BL.) (*Ceriops tagal*) ตะบูนขาว (*Xylocarpus granatum* Koen.) ลำพูลำแพน (*Sonneratia* spp.) แสมดำ (*Avicennia officinalis* Linn.) แสมขาว (*Avicennia alba*) โพธิ์ทะเล (*Thespesia populnea*) ตาค่อม (*Excoecaria agallocha*) และอื่น ๆ ไม้พื้นล่างมี ปรังทะเล (*Acrostichum aureum* Linn.) เหงือกปลาหมอ (*Acanthus* spp.) จาก (*Nypa fruticans* Wurm.) และ ไม้อื่น ๆ ปะปนอยู่

สนิท อักษรแก้ว (2542 : 45) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ป่าชายเลน” หมายถึง สังคมพืชที่ขึ้นอยู่ตามบริเวณชายฝั่งทะเล ปากแม่น้ำหรืออ่าว ซึ่งเป็นบริเวณที่มีระดับน้ำทะเลท่วมถึงในช่วงที่น้ำทะเลขึ้นสูงสุด

Due (1962 : 23) ได้ให้ความหมายไว้ว่า “ป่าชายเลน” หมายถึง (1) สังคมของพืชที่ประกอบด้วย พันธุ์ไม้หลายหลายชนิดตระกูล และเป็นพวกที่มีใบเขียวตลอดปี (evergreen species) ที่มีลักษณะทางชีววิทยา และความต้องการสิ่งแวดล้อมที่คล้ายกัน (2) กลุ่มสังคมพืชที่ขึ้นอยู่บริเวณปากอ่าวชายฝั่งทะเลเขตร้อน (tropical region) ซึ่งส่วนใหญ่ประกอบด้วยพันธุ์ไม้สกุลโกงกาง (*Rhizophora*) เป็น ไม้สำคัญและมีไม้ตระกูลอื่นปะปนอยู่บ้าง

สมคิด สิริพัฒน์ดิกล (มปป.) ได้ระบุว่า ปัจจัยสิ่งแวดล้อมพื้นฐานที่ทำให้เกิดป่าชายเลนได้แก่

1. มีอุณหภูมิเหมือนเขตร้อน คือ อุณหภูมิเฉลี่ยในเดือนที่เย็นสุดไม่ต่ำกว่า 20 องศาเซลเซียส
2. ดินเป็นดินเลนละเอียดนุ่ม อุดมสมบูรณ์ไปด้วยสารอินทรีย์
3. มีน้ำเค็มท่วม แต่น้ำเป็นน้ำกร่อยไม่เค็มจัดเหมือนในทะเล
4. ไม่มีคลื่นแรง จึงมักพบตามชายฝั่งหรือปากแม่น้ำที่คลื่นไม่รุนแรง

5. มีน้ำขึ้นลงเด่นชัดในรอบวันแต่ละช่วงห่างกันนาน

สนิท อักษรแก้ว (2542 : 66) ได้กล่าวไว้ว่า ด้วยลักษณะปัจจัยสิ่งแวดล้อมของป่าชายเลนที่แตกต่างจากป่าชนิดอื่น ๆ จึงทำให้พรรณไม้ที่ขึ้นในป่าชายเลนมีการปรับตัวให้เข้ากับสภาพพื้นที่ คือ มีลักษณะทนแล้ง มีความสามารถในการเติบโตขึ้นต้นในสภาพดินโคลนนุ่ม โดยพัฒนาระบบรากให้เหมาะสม เช่น มีรากค้ำยัน มีรากหายใจเนื่องจากต้องขึ้นอยู่ในสภาพน้ำขังเป็นเวลานานทุกวัน เมล็ดออกขณะอยู่บนดินเพื่อความสำเร็จในการสืบต่อพันธุ์ตามธรรมชาติ พัฒนาโครงสร้างของอวัยวะให้เจริญอยู่ในที่ขาดน้ำเช่น มีใบหนา ใบเป็นมันมีต่อมขับเกลือ เป็นต้น พรรณไม้ชนิดต่าง ๆ ที่ขึ้นอยู่ในป่าชายเลน จะขึ้นอยู่เป็นเขต ๆ ตามลักษณะของปัจจัยที่มาควบคุม คือ การท่วมของน้ำทะเล ชนิดของดิน ปริมาณของเกลือและแสงสว่าง ได้แบ่งเขตของพรรณไม้ในป่าชายเลนของประเทศไทยออกเป็นเขตต่าง ๆ ดังนี้

1. เขตที่ 1 เป็นเขตที่อยู่ใกล้ฝั่งน้ำ จะเป็นเขตของไม้โกงกาง ทั้งโกงกางใบใหญ่ โกงกางใบเล็ก

โกงกางใบเล็กจะขึ้นหนาแน่นกว่าโกงกางใบใหญ่ นอกจากนี้จะมีจากขึ้นอยู่หนาแน่นในบางท้องที่ใกล้ฝั่งน้ำ

2. เขตที่ 2 เป็นเขตที่อยู่ถัดเข้ามาจากเขตไม้โกงกาง จะเป็นเขตของไม้แสมและไม้ประดักขึ้นอยู่

3. เขตที่ 3 เป็นเขตที่อยู่ลึกเข้ามาจากเขตที่ 2 จะพบกลุ่มไม้ตะบูนขึ้นอยู่หนาแน่น และดินบริเวณนี้ค่อนข้างแข็ง อย่างไรก็ตาม ในพื้นที่บางแห่งในเขตนี้ที่มีน้ำทะเลท่วมถึงเสมอ จะเป็นเขตของไม้โปรงและฝาดขึ้นอยู่แต่บางครั้งก็พบไม้ทั้งสองชนิดนี้ขึ้นปะปนอยู่กับไม้ตะบูน

4. เขตที่ 4 เป็นพื้นที่เลนแข็ง และน้ำทะเลท่วมถึงในเวลาทีระดับน้ำทะเลขึ้นสูงสุดเท่านั้น เป็นเขตของไม้เสม็ด ซึ่งขึ้นอยู่อย่างหนาแน่น เป็นเขตที่มีแนวติดต่อระหว่างป่าชายเลนกับป่าบก

2. ธรรมชาติของป่าชายเลน

ป่าชายเลนเป็นแหล่งที่อยู่อาศัยของสิ่งมีชีวิตหลากหลายชนิดเป็นที่อยู่อาศัยของพันธุ์ไม้สัตว์ชนิดต่าง ๆ ที่มีชีวิต ปริมาณ และสัดส่วนแตกต่างกันออกไป ในแต่ละท้องที่ ตามสภาพแวดล้อมป่าชายเลนที่แตกต่างกัน สำหรับในประเทศไทย จากการศึกษพบว่าไม้พันธุ์ไม้อยู่ถึง 45 วงศ์ 53 สกุล และ 74 ชนิด (สนิท. 2542 : 55) ในจำนวนนี้เป็นไม้ยืนต้น (trees) 45 ชนิด พันธุ์ไม้ที่เด่นในสังคม ได้แก่ โกงกางใบใหญ่ (*Rhizophora mucronata* Poir.) โกงกางใบเล็ก (*Rhizophora apiculata* Bl.) ถ้ำพู (*Sonneratia caseolaris* (L.) Engler) ถ้ำแพน (*Sonneratia alba* J.E Smith) แสมดำ (*Avicennia officinalis* Linn.) ตะบูนขาว (*Xylocarpus granatum* Koen.) (สมคิด, มปป.) พันธุ์ไม้

พื้นล่างที่พบเห็นทั่วไป คือ เหงือกปลาหมอ (*Acanthus spp.*) จาก (*Nypa fruticans* Wurm.) เป็งทะเล (*Phonix paludosa* Roxb.) พืชยึดเกาะ (epiphytes) เท่าที่สำรวจพบ 18 ชนิด (เอกชัย, 2535) สำหรับสัตว์ที่อาศัยอยู่ชายเลนนั้น เท่าที่มีการสำรวจพบสัตว์ไม่มีกระดูกสันหลังประมาณ 191 ชนิด สัตว์มีกระดูกสันหลัง ประมาณ 144 ชนิด (เอกชัย, 2535) ซึ่งประกอบด้วย พันธุ์ปลา จำนวน 39 วงศ์ 70 ชนิด มีกึ่งในป่าชายเลน 15 ชนิด หอยที่พบในบริเวณป่าชายเลน มีประมาณ 26 ชนิด (อภิชาติ หนูน้อย, 2544 : 55) ส่วนสัตว์ชนิดอื่น ๆ ในป่าชายเลน เช่นนก จะมีทั้งประเภทอพยพและนกท้องถิ่น จากการสำรวจพบว่ามีถึง 88 ชนิด (สนธิ อักษรแก้ว, 2542 : 35)

3. ความสำคัญของป่าชายเลน

ได้ผู้ที่กล่าวถึงความสำคัญของป่าชายเลนไว้หลายท่าน ดังได้รวบรวมไว้พอสังเขป ดังนี้ บุญเรียม ชมเมฆ (2539 : 78) ได้กล่าวไว้ว่า ป่าชายเลน เป็นทรัพยากรที่สำคัญและมีคุณค่ามหาศาลของมนุษย์ ทั้งในด้านการศึกษา เศรษฐกิจ และสังคม การประมง การป่าไม้ รวมทั้งการรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม ป่าชายเลนเป็นห่วงโซ่อาหารของสัตว์น้ำเค็มที่อาศัยอยู่บริเวณชายฝั่งและในทะเล เป็นทั้งแหล่งอาหาร ที่อยู่อาศัย แหล่งเพาะพันธุ์ และอนุบาลสัตว์น้ำ และการเจริญเติบโตของสัตว์เศรษฐกิจนานาชนิดนอกจากนี้ป่าชายเลนยังช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ เป็นเกราะกำบังและชะลอความรุนแรงของพายุและคลื่นลมชายฝั่ง รวมทั้งความเร็วของกระแสน้ำพัดพาช่วยดักกรองตะกอนสารมลพิษและสิ่งปฏิกูลต่าง ๆ มิให้ไหลลงไปสะสมในบริเวณชายฝั่งทะเล

ยอด คีรีรัตน์ (2540 : 102) ได้กล่าวไว้ว่า ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่ประกอบด้วยพืชพรรณและสัตว์นานาชนิด ซึ่งดำรงชีวิตร่วมกันในสภาพแวดล้อมที่เป็นดินเลน มีน้ำเค็มและน้ำกร่อยท่วมถึง ป่าชายเลนมิใช่จะมีความสำคัญยิ่งต่อการดำรงชีพของประชาชนที่อาศัยอยู่ใกล้ป่าชายเลนเท่านั้น แต่ยังมีความสำคัญต่อเนื่องไปถึงผู้คนทั่วโลก ทั้งนี้เพราะป่าชายเลนเป็นคลังอาหารธรรมชาติที่คอยหล่อเลี้ยงชีวิตของคนเรา นอกจากนั้นยังสามารถนำมาใช้ประโยชน์หลายรูปแบบเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ป่าและยังช่วยป้องกันภัยธรรมชาติ เป็นตะแกรงกรองสิ่งปฏิกูล สารพิษ เป็นระบบนิเวศที่มีความหลากหลายช่วยรักษาสมดุลของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สนธิ อักษรแก้ว (2540 : 69) ได้กล่าวไว้ว่า ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่มีคุณค่ามหาศาล และมีความสำคัญต่อมนุษย์หลายรูปแบบ คุณประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ การใช้ประโยชน์จากไม้ป่าชายเลนเพื่อใช้เผาถ่าน ต้นไม้ในป่าชายเลนปลุกง่าย โตเร็ว จึงมีรอบตัดฟันน้อยกว่าต้นไม้ในป่าบกหลายเท่าไม้ป่าชายเลน นอกจากจะใช้เผาถ่านซึ่งทำรายได้เป็นมูลค่าถึงปีละประมาณ 560 ล้านบาทแล้ว ยังมีการใช้ประโยชน์ในรูปแบบอื่นๆ คือ เป็นไม้ฟืน ไม้เสาเข็ม ไม้ค้ำยัน ไม้ก่อสร้างแพปลา อุปกรณ์การประมง เฟอร์นิเจอร์ และยังมีคุณค่าอีกหลายด้าน ป่าชายเลนยังทำ

หน้าที่เสมือนเขื่อนป้องกันคลื่นลมจากทะเลที่สามารถซ่อมแซมตัวเองได้เมื่อได้รับความเสียหายจากพายุ ป่าชายเลนช่วยป้องกันความรุนแรงของพายุ จนไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศที่อยู่บริเวณถัดเข้ามา ประชาชนที่ปลูกบ้านเรือนตามชายฝั่งทะเลมักจะปลูกต้นไม้ชายเลนไว้เป็นแนวแน่นทึบ เพื่อช่วยบรรเทาความเสียหายที่เกิดขึ้นเสมอขณะเดียวกันป่าชายเลนยังทำหน้าที่ดักกรองสารปฏิชีวนะและสารพิษต่าง ๆ จากบนบกไม่ให้ไหลลงสู่ทะเล โลหะหนักหลายชนิดเมื่อถูกพัดพาตามกระแสน้ำก็จะตกตะกอนลงที่บริเวณดินเลนในป่าชายเลน ขยะและคราบน้ำมันต่าง ๆ ก็จะถูกดักกรองไว้ในป่าชายเลนเช่นกัน นอกจากนี้ การที่ป่าชายเลนปรากฏอยู่ตามที่ราบชายฝั่งทะเลและปากแม่น้ำ แนวป่าชายเลนจะช่วยบรรเทาความเร็วของกระแสน้ำลง ทำให้ดินที่ถูกพัดพามากับกระแสน้ำตกตะกอนทับถมเกิดแผ่นดินงอกขึ้น ในปี พ.ศ. 2538 กรมป่าไม้ได้สำรวจพบว่าบริเวณชายฝั่งทะเลของประเทศไทยมีป่าชายเลนงอกใหม่เพิ่มขึ้นประมาณ 62,906 ไร่

4. ถิ่นกำเนิดของป่าชายเลน

ธงชัย จรุงพัฒน์ และจิรวรรณ จรุงพัฒน์ (2540) ได้กล่าวไว้ว่า ป่าชายเลนจะพบว่าขึ้นอยู่ทั่วไปตามชายฝั่งทะเลปากแม่น้ำ ทะเลสาบ อ่าว เกาะ แก่งต่าง ๆ ที่มีน้ำทะเลท่วมถึงของประเทศในเขตร้อน เช่น เขตร้อนอเมริกา เขตร้อนแอฟริกา และเขตร้อนเอเชีย โดยเฉพาะเขตร้อนเอเชีย เป็นเขตที่พบว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุดในโลกนี้มีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่ประมาณ 113.4 ล้านไร่ อยู่ในทวีปเอเชีย ประมาณ 52.56 ล้านไร่ ทวีปอเมริกา ประมาณ 39.61 ล้านไร่ และอยู่ในทวีปแอฟริกา ประมาณ 21.26 ล้านไร่ทั้งนี้ ป่าชายเลนในโลกนี้ที่อุดมสมบูรณ์จะมีอยู่บริเวณแถบเส้นศูนย์สูตรแถบเอเชีย เช่น อินโดนีเซีย มาเลเซีย ปาปัวนิวกินี บังกลาเทศ อินเดีย และไทย บริเวณที่อยู่ห่างจากเส้นศูนย์สูตรไปทางเหนือและทางใต้ ปรากฏว่ามีพื้นที่ป่าชายเลนอยู่บ้าง เช่น ทางตอนเหนือถึงตอนใต้ของญี่ปุ่น อ่าวควอบาในทะเลแดง และมลรัฐฟลอริดา ในสหรัฐอเมริกา ส่วนทางใต้มีป่าชายเลนถึงตอนเหนือของประเทศนิวซีแลนด์ ทางตอนใต้ของประเทศบราซิล จึงสรุปได้ว่าในโลกนี้มีป่าชายเลนอยู่ในระหว่างเส้นละติจูดที่ 27 องศา 30 ลิปดาเหนือและใต้ เท่านั้น

5. ปัจจัยสิ่งแวดล้อมของป่าชายเลน

ปัจจัยสิ่งแวดล้อมที่มีอิทธิพลต่อป่าชายเลน แบ่งเป็น 8 ชนิด ดังนี้ (สนธิ อักษรแก้ว, 2532 : 36)

1. ภูมิประเทศชายฝั่ง ป่าชายเลนโดยทั่วไปนั้นชอบขึ้นในบริเวณชายฝั่งทะเลที่มีสภาพดินเป็นดินเลนและเป็นที่ยากว้าง มีน้ำท่วมถึง ลักษณะการเกิดป่าชายเลนในประเทศไทยจะต้องเป็นบริเวณที่ดินปนทรายตามชายฝั่งทะเล แม่น้ำ ลำคลอง ทะเลสาบ และเกาะต่าง ๆ ที่มีน้ำท่วมถึง

อยู่เสมอ ภูมิภาคที่เหมาะสมคือ บริเวณท้องอ่าว ไม่มีคลื่นลมแรง แต่มีสายน้ำใหญ่ ๆ ไหลลงสู่ทะเลและมีลาดท้องน้ำ (river bed) ลาดต่ำลงเล็กน้อย ลักษณะภูมิประเทศเป็นปัจจัยสำคัญต่อลักษณะโครงสร้างโดยชนิดและการกระจายของพันธุ์ไม้และสัตว์

2. ภูมิอากาศ เป็นปัจจัยที่เกี่ยวกับลักษณะภูมิอากาศ ได้แก่ แสง ฝน อุณหภูมิ และลม มีความสำคัญต่อระบบนิเวศป่าชายเลนเป็นอย่างมาก นั่นคือ แสงควรมีความเข้มแสงอยู่ในช่วง 3,000-3,800 กิโลแคลอรีต่อตารางเมตรต่อวัน ฝนควรมีฝนตกประมาณปีละ 1,500-3,000 มิลลิเมตร และมีฝน 8-10 เดือนต่อปี อุณหภูมิ ถ้าอุณหภูมิไม่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่จะทำให้พืชแตกใบอ่อนน้อยลง ส่วนลมมีอิทธิพลต่อความเร็วกระแสน้ำ และคลื่นบริเวณชายฝั่ง การระเหยของน้ำ และการกระจายพันธุ์

3. ดิน ดินบริเวณป่าชายเลนเกิดจากการทับถมของตะกอนจากปากแม่น้ำ ดินที่เหมาะสมควรมีค่า pH อยู่ระหว่าง 6.2 และ 6.6 ตามลำดับ ดินภายใต้กลุ่มไม้โกงกางควรมีความชื้นอยู่ระหว่างร้อยละ 67-246 โดยน้ำหนัก ส่วนภายใต้กลุ่มไม้แสม ความชื้นในดินที่มีค่าต่ำกว่าประมาณร้อยละ 45-196 โดยน้ำหนัก นอกจากนั้นลักษณะดินชายฝั่งมีความสัมพันธ์กับ ชนิด ปริมาณ และการกระจายของสัตว์ป่าในป่าชายเลน

4. น้ำขึ้น น้ำลง ระบบน้ำขึ้นน้ำลงบริเวณชายฝั่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อการกำหนดแบ่งเขตชนิดพันธุ์ไม้และสัตว์น้ำในป่าชายเลน ในช่วงที่น้ำขึ้นจะมีอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงของความเค็มบริเวณป่าชายเลน โดยความเค็มจะสูงขึ้นและลดลงตามน้ำขึ้นน้ำลง เมื่อน้ำลงวันละ 2 ครั้ง ระยะเวลาการท่วมของน้ำเค็มในแต่ละพื้นที่จะทำให้พันธุ์พืชแตกต่างกันไปด้วย

5. ความเค็มของน้ำในดิน ความเค็มของน้ำเป็นปัจจัยสำคัญในการเจริญเติบโต และการแบ่งเขตการขึ้นอยู่ของพันธุ์ไม้ในป่าชายเลน โดยทั่วไปป่าชายเลนเจริญเติบโตได้ดีในบริเวณน้ำกร่อย มีช่วงความเค็ม 10-30 เปรอร์เซ็นต์ กลุ่มไม้ลำพู ลำแพน และแสม จะเด่นในพื้นที่ที่มีความเค็มของน้ำทะเล 10-30 เปรอร์เซ็นต์ และน้ำท่วมถึงประมาณ 20 วันต่อเดือน ส่วนในพื้นที่ที่มีความเค็มระดับเดียวกันแต่น้ำทะเลท่วมถึงประมาณ 10-19 วันต่อเดือน จะมีกลุ่มไม้โกงกางขึ้นเป็นส่วนใหญ่

6. คลื่นและกระแสน้ำ มีความสำคัญต่อการกัดเซาะชายฝั่ง และการเกิดตะกอนบริเวณชายฝั่งคลื่นมีผลต่อการงอกของกล้าไม้ชายเลนเพราะกระแสคลื่นจะพัดพาไปทำให้พืชงอกขึ้นในบริเวณป่าชายเลนคลื่นมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงลักษณะโครงสร้างและกิจกรรมในระบบนิเวศของป่าชายเลนทั้งทางตรงและทางอ้อม

7. ออกซิเจนละลายในน้ำ ปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำมีผลกำหนดชนิดอัตราการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์น้ำในบริเวณป่าชายเลน จะมีปริมาณออกซิเจนละลายในน้ำมีค่าอยู่ระหว่าง 3.8-7.3 มิลลิเมตรต่อลิตร และจะผันแปรไปตามเวลากลางวัน กลางคืน ฤดูกาล และความสมบูรณ์ของสิ่งมีชีวิตในป่าชายเลน

8. ธาตุอาหาร ธาตุอาหารมี 2 ประเภทคือ อินทรีย์และอนินทรีย์ มีความจำเป็นต่อการดำรงชีวิตในป่าชายเลนเป็นอย่างมาก ธาตุอาหารทั้งหลายจะเพียงพอ ยกเว้นไนโตรเจนและฟอสฟอรัสซึ่งมีปริมาณน้อยจึงกลายเป็นตัวจำกัดการเจริญเติบโตของพืชและสัตว์น้ำในป่าชายเลน

6. ลักษณะของการเกิดป่าชายเลน

ลักษณะของการเกิดป่าชายเลน เกิดบริเวณที่เป็นดินโคลนเลนตามริมฝั่งทะเล แม่น้ำ ลำคลองเกาะทะเลสาบ และอ่าวที่มีน้ำทะเลท่วมถึงอยู่เป็นประจำและไม่มีคลื่นแรง พันธุ์ไม้ที่ขึ้นแตกต่างกันไปในแต่ละแห่ง ทั้งนี้ ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิอากาศ ภูมิประเทศและสภาพแวดล้อม แต่โดยทั่วไปจะมีลักษณะ ดังต่อไปนี้ (ธงชัย. 2541 : 46)

1. พันธุ์ไม้พวกแสม (*Avicennia* spp.) จะเกิดขึ้นได้ก่อนในบริเวณที่เป็นดินเหนียว ต่อมาไม้ถั่วขาว (*Bruguiera cylindrica* BL.) จะเข้าทดแทนไม้แสม โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเริ่มก่อนบริเวณที่ปากแม่น้ำ มีดินตะกอนอันอุดมด้วยแร่ธาตุอาหารทับถมอยู่ชั้นบน

2. พันธุ์ไม้พวกลำพู (*Sonneratia cascolaris* (L.) Engler) ลำแพน (*Sonneratia ovata* Back.) จะเกิดขึ้นได้ก่อนในบริเวณที่เป็นดินโคลนบริเวณปากแม่น้ำที่มีน้ำท่วมถึงอยู่เกือบตลอดเวลา ต่อมาไม้โกงกางใบใหญ่ (*Rhizophora mucronata* Poir.) จะเข้าทดแทนถ้าไม่มีดินมาทับถมเร็วเกินไป หากดินบริเวณนั้นมีการระบายอากาศดี มีขุยพืชมาทับถมกันมาก ไม้โกงกางใบเล็ก (*Rhizophora apiculata* BL.) ก็จะมีขึ้นและเจริญเติบโตได้ดี พันธุ์ไม้โกงกางจะสามารถขึ้นอยู่ได้ห่างจากชายฝั่งไกลสุดถึงบริเวณที่มีน้ำทะเลท่วมถึงเสมอ

3. บริเวณที่มีพันธุ์ไม้ชนิดต่างๆ ขึ้นอยู่ดังได้กล่าวมาแล้วนั้น เมื่อสภาพภูมิประเทศเปลี่ยนแปลงไปโดยกระแสน้ำได้พัดพาเอาตะกอนมาทับถมจนทำให้ดินมีความสูงเพิ่มขึ้น น้ำทะเลที่เคยท่วมถึงน้อยลงกว่าเดิม จนในที่สุดพันธุ์ไม้พวกพังกา หัวสุม และถั่วต่าง ๆ (*Bruguiera* spp.) ตลอดจนปรังทะเล (*Acrostichum aureum* Linn.) ก็จะพากันขึ้นอยู่หนาแน่น การสืบพันธุ์ของไม้โกงกางจึงไม่ดีพอ ทำให้พบไม้โกงกางขึ้นอยู่น้อยมากในบริเวณนี้

4. เมื่อพื้นดินถูกทับสูงขึ้นจนถึงระดับหนึ่ง น้ำทะเลก็กลับท่วมเป็นครั้งเป็นคราวเท่านั้น บริเวณนี้ก็จะกลายเป็นเขตเชื่อมต่อ (ecotone) ระหว่างป่าชายเลนกับป่าบกที่มีไม้เสม็ด (*Melaleuca leucadendron* Linn.) ตะบูนขาว (*Xylocarpus granatum* Koen.) ตะบัน (*Xylocarpus gangeticus* Parkins.) ฝาด (*Lumnitzeralittorea* Voigh.) หลุมพอทะเล (*Intsia bijuga* Ktze.) และหงอนไก่ทะเล (*Cnestis palala* Merr.) ขึ้นอยู่

7. ความหลากหลายทางชีวภาพของป่าชายเลน

ป่าชายเลนเป็นแหล่งเพาะพันธุ์ และเป็นที่อยู่อาศัยของพันธุ์ไม้สัตว์ต่าง ๆ รวมทั้ง สัตว์น้ำและจุลินทรีย์มีชีวิต ปริมาณ สัตว์ส่วน และการกระจายแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อม สภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศในแต่ละท้องถิ่น ซึ่ง พืชพันธุ์ไม้ที่พบบริเวณป่าชายเลน พันธุ์ไม้ที่ พบส่วนมากจะพบบริเวณดินโคลน ตามริมฝั่งทะเล แม่น้ำ ลำคลอง เกาะ แก่ง ทะเลสาบ และอ่าวที่มี น้ำทะเลท่วมถึงอยู่ประจำ และไม่มีคลื่นลมแรงป่าชายเลนในประเทศไทยส่วนใหญ่อยู่ในแถบภาค ตะวันออกและภาคใต้ ส่วนใหญ่ จะพบพันธุ์ไม้ในวงศ์ *Rhizophoraceae* โดยเฉพาะสกุลไม้โกงกาง (*Rhizophora*) เป็นพันธุ์ไม้ที่เด่นที่สุด สำหรับพันธุ์ไม้ที่สำคัญมี 31 วงศ์ 65 สกุล และ 74 ชนิด (นพรัตน์ บำรุงรัตน์. 2536 : 87)

จากการศึกษาของสุภาพ มงคลประสิทธิ์ และคณะ (2537 : 55) และสำนักงาน คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2522 : 56) พบว่า พันธุ์ปลาที่พบบริเวณป่าชายเลนป่าชายเลนใน ประเทศไทยมีปลาที่สำคัญมีอยู่จำนวนทั้งสิ้น 39 วงศ์ 70 ชนิด จากการศึกษาชนิดของนก จารุจินต์ นภีตะภัก (2525 : 23) พบว่า นกที่พบบริเวณป่าชายเลนมีนกอาศัยอยู่ 25 วงศ์ 49 ชนิด และจาก การศึกษาของสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ (2522 : 45) พบว่า กุ้งที่พบบริเวณป่าชายเลน มีกุ้งอยู่ 6 วงศ์ 19 ชนิด และมีอยู่ 3 วงศ์ 18 ชนิด

8. กิจกรรมต่าง ๆ ที่ก่อให้เกิดปัญหาและผลกระทบต่อพื้นที่ป่าชายเลน

สิ่งทีก่อให้เกิดปัญหาและส่งผลกระทบต่อป่าชายเลน คือ การก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ส่วนใหญ่จะเป็นโรงงานอุตสาหกรรมเนื่องจากการทำประมง เช่น โรงงานปลาป่น โรงงานทำกุ้ง ซึ่งมีอยู่หลายจังหวัด การก่อสร้างโรงงานอุตสาหกรรมในพื้นที่ป่าชายเลน ทำให้สูญเสียสภาพป่า ชายเลนในบริเวณนั้นโดยถาวร และทำให้ป่าชายเลนบริเวณข้างเคียงมีสภาพเสื่อมโทรม ในกรณีที่ โรงงานมีการใช้น้ำในระบบหล่อเย็น และทิ้งน้ำที่ผ่านระบบแล้วลงสู่ป่าชายเลนโดยมิได้มีการบำบัด ให้มีคุณภาพที่เหมาะสมเสียก่อน ทำให้เกิดผลเสียหายต่อสิ่งมีชีวิตในระบบนิเวศป่าชายเลนได้ (เกษม จันท์แก้ว. 2529 : 12)

สนธิ อักษรแก้ว (2532 : 11) ได้กล่าวไว้ว่า การทำนาเกลือ ได้มีการดำเนินการ เปลี่ยนแปลงพื้นที่ป่าชายเลนจากการทำนาเกลืออย่างกว้างขวางในจังหวัดสมุทรสงคราม สมุทรสาคร และสมุทรปราการ ทศนีย์ ฉันทาดิสัย (2533) ได้กล่าวถึงกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อป่า ชายเลนและสภาพแวดล้อม ได้แก่

1. การสร้างท่าเทียบเรือ (port harbour construction) ขยายโครงการสร้างท่าเทียบเรือ ในป่าชายเลนมีเพิ่มมากขึ้นในอนาคตแถบชายฝั่งทะเล เช่น กระบี่ พังงา นครศรีธรรมราช

2. การสร้างเขื่อนและการขุดลอกร่องน้ำ (dredging) ก่อให้เกิดผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงทางน้ำทำให้เกิดการเคลื่อนตัวและการทับถมของมวลทรายในอีกบริเวณหนึ่ง การทับถมของวัสดุและตะกอนดินและการเปลี่ยนแปลงแนวกันชนโดยธรรมชาติ ซึ่งได้แก่ แนวป่าชายเลนไปเป็นสิ่งก่อสร้างย่อมเกิดผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อม

สนธิ อักษรแก้ว (2534 : 23) ได้กล่าวไว้ว่า การทำเหมืองแร่ในพื้นที่ป่าชายเลนโดยตรง ก่อให้เกิดผลกระทบโดยการตัดขาดและสูบน้ำออกจากพื้นที่ หรือตะกอนเหมืองแร่ทับถมบริเวณผิวดินและรากพืชหรือการระบายน้ำเสียลงสู่ป่าชายเลน มีผลทำให้ระบบนิเวศป่าชายเลนใกล้เคียงเปลี่ยนแปลงไปและถูกทำลายในที่สุด การทำเหมืองแร่พบมากในจังหวัดระนอง พังงา และภูเก็ต เป็นต้น

สิทธิพันธ์ ศิริรัตนชัย (2538 : 55) ได้กล่าวไว้ว่า ตลอดระยะเวลา 30 กว่าปีที่ผ่านมาพื้นที่ป่าชายเลนของไทยได้ถูกบุกรุกทำลายและนำไปใช้ประโยชน์อย่างอื่นมากกว่า 50 เปอร์เซ็นต์ ในช่วงปี พ.ศ. 2504-2539 ความต้องการของประชาชนที่จะบุกรุกและเข้าครอบครองพื้นที่ป่าชายเลนก็ยังคงมีอยู่ตลอดมาโดยมิได้ลดน้อยลง แม้ว่าตลอดเวลาที่ผ่านมารัฐบาลจะมีนโยบายและมาตรการต่าง ๆ เพื่อปกป้องรักษาป่าชายเลนของประเทศเอาไว้แต่การบุกรุกเพื่อจะใช้พื้นที่ป่าชายเลนมีอยู่ทุกรูปแบบ เช่น ความต้องการใช้พื้นที่ป่าชายเลนเป็นที่อยู่อาศัย และการทำประโยชน์ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำมากที่สุด จึงก่อให้เกิดความเสื่อมโทรมของทรัพยากรป่าชายเลน

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม (2537 : 46) ได้ระบุถึงกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อป่าชายเลนและสภาพแวดล้อม ได้แก่

1. การตัดไม้เกินกำลังผลิตของป่า เนื่องจากในปัจจุบันมีความต้องการใช้ไม้เป็นจำนวนมากในการก่อสร้างบ้านเรือน การทำเฟอร์นิเจอร์ การประกอบเครื่องจักรกลต่าง ๆ จึงมีการตัดไม้ที่ผิดกฎหมายมากขึ้นจนเกินกำลังผลิตของป่า ซึ่งเป็นสาเหตุทำให้ป่าชายเลนหลายแห่งเสื่อมสภาพและความสมบูรณ์ต่ำแต่จำนวนที่แน่นอนของพื้นที่ป่าชายเลนที่ถูกทำลายในกิจกรรมนี้ยังไม่สามารถชี้แจงให้แน่ชัดแต่อย่างใด

2. การทำการเกษตรกรรม (agriculture) หมายถึง เฉพาะการเกษตรกรรมในพื้นที่ป่าชายเลนหรือบริเวณใกล้เคียง ได้แก่ การทำสวน ทำไร่ ทำนา การปลูกข้าว และการปลูกมะพร้าว โดยเฉพาะทั่วไปแล้วป่าชายเลนไม่ว่าจะเป็นคุณภาพดิน คุณภาพน้ำ และปัจจัยอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องไม่เหมาะต่อการพัฒนาเป็นพื้นที่เกษตรกรรมแต่อย่างใด เนื่องจากปัญหาความเค็ม น้ำทะเลท่วมถึง การเกิดดินเปรี้ยวจึงทำให้ผลผลิตที่ได้ต่ำ จึงมักจะไม่นิยมกับการลงทุน

3. การขยายตัวของแหล่งชุมชน (urbanization) การพัฒนาแหล่งชุมชนในพื้นที่ป่าชายเลน ได้แก่ การตั้งบ้านเรือน การก่อสร้างสถานที่ราชการ การสร้างสถานศึกษา ด้านสุขภาพ การ

พัฒนาในรูปแบบของนิคมสหกรณ์การประมงและการเพาะเลี้ยงชายฝั่ง รวมทั้งกิจกรรม สาธารณูปการบางประเภท ผลกระทบของชุมชนนอกจากจะเกิดขึ้นในระยะดำเนินการแล้ว ยังมีผล ต่อเนื่องในระยะยาวเนื่องมาจากการตัดไม้ทำลายป่าเพื่อการขยายชุมชนเป็นจำนวนมาก มีผลให้ บริเวณนั้นขาดแนวป้องกันคลื่นลม ทำให้ตะกอนและสารมลพิษไหลลงสู่แหล่งน้ำ การใช้พื้นที่ บริเวณป่าชายเลนเป็นที่ถมขยะมูลฝอยทำให้สภาพป่าเสื่อมโทรม

4. การก่อสร้างถนน (road) การตัดถนนผ่านป่าชายเลนเป็นการทำลายสภาพป่าชายเลน ในบริเวณนั้นให้สูญเสียไปอย่างถาวร การสร้างถนนในป่าชายเลนจะต้องมีการถมแนวถนนด้วย เศษวัสดุจากภายนอก แต่ในขณะเดียวกันก็ยังมี การขึ้นลงของน้ำทะเลในบริเวณนั้น ทำให้เกิดการกร่อน (erosion) ไปยังป่าชายเลนบริเวณข้างเคียง

บุญเรียม ชมเมฆ (2539 : 69) ได้กล่าวไว้ว่า การเปลี่ยนแปลงการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ ส่วนใหญ่จะเป็นการทำนาุ้ง ซึ่งมีกระจัดกระจายอยู่ทั่วไปตาม จังหวัดต่าง ๆ บริเวณฝั่งทะเลพบมากตามชายฝั่งทะเลอ่าวไทย ได้แก่ จังหวัดสมุทรสงคราม ราชบุรี ชุมพร สุราษฎร์ธานีและนครศรีธรรมราช เป็นต้น การทำนาุ้งต้องใช้พื้นที่ป่าชายเลน บริเวณที่ค่อนข้างสมบูรณ์ เพราะจะช่วยลดต้นทุนเกี่ยวกับพันธุ์สัตว์น้ำ และอาหารที่ต้องนำมาเสริมกับปริมาณที่มีอยู่อย่างอุดม สมบูรณ์ตามธรรมชาติ โดยเฉพาะจังหวัดจันทบุรีนั้น ได้มีการทำลายป่าชายเลนเพื่อขยายกิจการทำนาุ้งอย่างกว้างขวาง การใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนทำนาุ้งเป็นการทำลายป่าชายเลนเพื่อธุรกิจประเภทนี้มากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลน เพื่อกิจกรรมอื่น ๆ

9. ระบบนิเวศป่าชายเลน

ระบบนิเวศป่าชายเลน ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 2 ส่วน คือ องค์ประกอบส่วนที่เป็น โครงสร้างของระบบนิเวศ (ecosystem structure) และส่วนที่เป็นหน้าที่หรือกิจกรรมของระบบนิเวศ (ecosystem functions) ดังนี้ (สนิท. 2542)

1. โครงสร้างระบบนิเวศป่าชายเลน

1.1 ผู้ผลิต (producers) คือพวกที่สร้างอินทรีย์สาร โดยใช้พลังงานแสงอาทิตย์ ได้แก่ แพลงตอนพืช (phytoplankton) สาหร่าย (algae) และพรรณไม้ชนิดต่างในป่าชายเลน

1.2 ผู้บริโภค (consumers) ผู้บริโภคในป่าชายเลนแบ่งออกเป็นกลุ่มใหญ่ ๆ ได้ดังนี้

1.2.1 กลุ่มผู้บริโภคหรือกินอินทรีย์สาร ได้แก่ พวกสัตว์หน้าดินขนาดเล็ก หอยสองฝา และปลาบางชนิด

1.2.2 กลุ่มผู้บริโภคหรือกินพืชโดยตรง (herbivores) พวกนี้จะกินพืชโดยตรง เช่น แผลงตอน สัตว์ ปลูก ไล่เดือน และปลาบางชนิด เป็นต้น

1.2.3 กลุ่มผู้บริโภคหรือกินสัตว์ (carnivores) ซึ่งรวมถึงพวกกินสัตว์ระดับแรก หรือระดับต่ำ (lower carnivores) ได้แก่ พวกกุ้ง ปลูก ปลาขนาดเล็ก และนกกินปลาบางชนิด และพวกกินสัตว์ระดับสูงสุด หรือยอด (top carnivores) ได้แก่ ปลาขนาดใหญ่ นก สัตว์เลี้ยงลูกและสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม และมนุษย์

1.2.4 กลุ่มผู้บริโภคหรือกินทั้งพืชและสัตว์ (omnivores) ได้แก่ ปลาบางชนิด แต่ส่วนใหญ่แล้วสัตว์ในกลุ่มนี้จะกินทั้งพืชและสัตว์

1.3 ผู้ย่อยสลาย (decomposers) ได้แก่ แบคทีเรีย รา พวกปูและหอย

2. 'หน้าที่หรือกิจกรรมของระบบนิเวศป่าชายเลน เป็นเรื่องความสัมพันธ์ในแง่อาหารและการถ่ายทอดพลังงาน อาจแบ่งออกเป็น 2 แบบใหญ่ ๆ คือ แบบแรก เป็นห่วงโซ่อาหารที่เริ่มจากพืชสีเขียวไปสู่สัตว์ชนิดอื่นที่ในระดับอาหารต่าง ๆ ที่สูงกว่า ส่วนแบบที่สอง เป็นห่วงโซ่อาหารที่เริ่มจากอินทรีย์สารไปสู่สัตว์ชนิดอื่น ๆ ในระดับอาหารต่าง ๆ ที่สูงกว่า

10. ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลน

ป่าชายเลนนับเป็นระบบนิเวศที่มีคุณค่ามหาศาล ซึ่งมีความสำคัญและมีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์หลายรูปแบบ ความสำคัญและประโยชน์ของป่าชายเลน มีดังนี้ (สนธิอักษรแก้ว. 2542 : 75)

1. คุณประโยชน์ที่เห็นได้ชัดเจนที่สุดก็คือ การนำไม้มาใช้ โดยไม้ที่ได้จากป่าชายเลนนั้น นอกจากจะนำมาใช้ประโยชน์เพื่อการเผาถ่านแล้วยังสามารถใช้เพื่อการเป็นไม้พื้น ไม้เสาเข็ม ไม้ค้ำยัน เฟอร์นิเจอร์ นอกจากนี้ ยังมีผู้พัฒนาใช้เป็นวัตถุดิบในการกลั่นไม้เพื่อให้ได้สารแทนนินที่มีความสำคัญมากในการฟอกย้อม และมีแอลกอฮอล์ กรดน้ำส้ม และเขมาน้ำมัน เป็นผลพลอยได้

2. คุณประโยชน์ในการป้องกันชายฝั่งทะเล โดยป่าชายเลนจะทำหน้าที่เหมือนป้องกันคลื่นลมซึ่งมีราคาถูกลง และสามารถซ่อมแซมตนเองได้เมื่อได้รับความเสียหายพังทลายจากพายุ เมื่อมีป่าชายเลนกั้นอยู่ ป่าชายเลนก็จะช่วยลดความรุนแรงของลมพายุ จนไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อมนุษย์และระบบนิเวศอื่น ๆ ซึ่งอยู่ถัดเข้ามา แต่ในทางตรงข้ามในบริเวณที่ป่าชายเลนถูกทำลายไปจนถึงขอบฝั่งทะเลและชาวบ้านได้สร้างคันนา กุ้งเข้าแทนที่ เมื่อมีมรสุมนา กุ้งเหล่านี้ก็พังทลายเสียหายจนในที่สุดมีเจ้าของนา กุ้งหลายรายตระหนักถึงปัญหานี้ และได้พยายามปลูกป่าตามแนวริมคลองและริมทะเลเพื่อเป็นแนวกันลม

3. ในขณะที่ป่าชายเลนทำหน้าที่ปกป้องระบบนิเวศบนบก จากความรุนแรงของคลื่นลมทะเล ในเวลาเดียวกัน ก็ทำหน้าที่เป็นแหล่งคักตะกอน สารปฏิชีวนะ และสารมลพิษต่าง ๆ จากบนบกไม่ให้ลู่สู่ทะเล ทั้งนี้ มีงานวิจัยจำนวนมากที่แสดงให้เห็นว่า ปริมาณสารเป็นพิษจะถูกสะสมอยู่ในดินป่าชายเลนเป็นจำนวนมาก แต่เมื่อป่าชายเลนถูกทำลายสารเหล่านี้ก็ถูกชะล้างลงสู่ทะเล
4. การที่ป่าชายเลนจะเกิดขึ้นตามบริเวณปากแม่น้ำริมทะเลต่าง ๆ ดังนั้น จึงเป็นแหล่งทับถมของตะกอนดินทรายซึ่งไหลมากับแม่น้ำ และเมื่อถูกขวางกันด้วยแนวป่าชายเลนทำให้กระแสน้ำลดความเร็วลงเกิดการตกตะกอนทับถม ทำให้มีการงอกตัวของแผ่นดิน จึงอาจกล่าวได้ว่าป่าชายเลนเพิ่มพื้นที่ประเทศ
5. ในด้านนิเวศวิทยา ป่าชายเลนเป็นระบบนิเวศที่เหมาะสมสำหรับการวางไข่ การหาอาหารและการเจริญเติบโตของสัตว์น้ำเศรษฐกิจหลายชนิด เช่น กุ้ง ปลา และสัตว์น้ำชนิดต่าง ๆ บทบาทของป่าชายเลนในฐานะที่เป็นแหล่งอาหารของสัตว์น้ำเศรษฐกิจที่ได้รับการศึกษาวิจัยและเป็นที่ยอมรับจากนักวิชาการทั่วโลก ในประเทศไทยเองก็มียงานวิจัยที่ยืนยันแน่ชัดว่าป่าชายเลนเป็นแหล่งวางไข่และหาอาหารของสัตว์น้ำเศรษฐกิจหลายชนิดเช่นเดียวกัน ทั้งนี้ ป่าชายเลนจะให้ร่มเงาแหล่งหลบภัยสารอินทรีย์และสิ่งมีชีวิตเล็ก ๆ ที่เป็นอาหารตลอดจนคุณภาพน้ำและคุณภาพดินที่เหมาะสมอีกด้วย
6. ในการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำเศรษฐกิจ เช่น กุ้ง ปูทะเล เป็นต้น คิดเป็นเนื้อที่กว่า 418,736.75 ไร่ ทั่วประเทศ โดยคาดว่าร้อยละ 99 ใช้พื้นที่ป่าชายเลนหรือหาดเลนเป็นแหล่งทำการเพาะเลี้ยง ซึ่งแสดงให้เห็นว่าป่าชายเลนจะช่วยเอื้ออำนวยสัตว์น้ำวัยอ่อน อาหารและน้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำที่สำคัญ
7. ป่าชายเลนยังเป็นแหล่งยังชีพของประชาชนที่อาศัยตามชายฝั่งทะเล ซึ่งอาศัยยังชีพอยู่ได้ด้วยการทำประมงขนาดเล็กชายฝั่ง และใช้ป่าชายเลนเป็นแหล่งเอื้ออำนวย ปัจจัยที่จำเป็นต่อการดำรงชีวิต เช่น หลักไม้สำหรับอุปกรณ์จับปลา เปลือกไม้ชายเลนสำหรับข้อมวนและแหให้คงทนเครื่องมือจับปูจากไม้ชายเลน น้ำผึ้งจากรังผึ้งในป่าชายเลน ถูจากใบจากใช้มุงหลังคาและมวนบุหรือยารักษาโรคต่าง ๆ ตัวหนอนบางชนิดใช้เป็นอาหาร รวมทั้งใช้ไม้ในการปลูกสร้างบ้านเรือนและสะพานทางเดินต่าง ๆ อีกด้วย ประมาณกันว่ามีประชากรที่อาศัยอยู่ในบริเวณป่าชายเลนประมาณ 98,000 คน
8. เนื่องจากป่าชายเลนมีความอุดมไปด้วยพรรณไม้ต่าง ๆ ตั้งแต่เฟิร์น กัลยไม้ ไปจนถึงต้นไม้ที่มีใบและดอกไม้สวยงาม อีกทั้งยังเป็นที่อยู่อาศัยของสัตว์ชนิดต่าง ๆ และมีลำคลองลัดเลี้ยวไปมาทำให้ป่าชายเลนเป็นสถานที่ท่องเที่ยวและพักผ่อนหย่อนใจ เช่น อุทยานแห่งชาติหมู่เกาะพีพี จังหวัดกระบี่ 2,232.08 ไร่ อุทยานแห่งชาติแหลมสน จังหวัดระนอง 7,923.99 ไร่ และ

อุทยานแห่งชาติหาดเจ้าไหม จังหวัดตรัง 2,059 ไร่ ล้วนแล้วแต่มีความสวยงาม และเพิ่มความแปลกตาแก่ทิวทัศน์ทางทะเลเป็นอย่างยิ่ง

11. สถานการณ์ป่าชายเลนในปัจจุบัน

ป่าชายเลนทั่วโลกมีพื้นที่ประมาณ 113,428,089 ไร่ ขึ้นกระจุกกระจายอยู่ทั่วไปในเขตร้อน ประเทศที่มีพื้นที่ป่าชายเลนมากที่สุดในโลก คือ ประเทศอินโดนีเซีย มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 39,606,250 ไร่ ส่วนประเทศไทยมีเนื้อที่ป่าชายเลนมากเป็นอันดับ 7 ของโลก คือ มีเนื้อที่ประมาณ 1,227,574 ไร่ (สนิท อักษรแก้ว, 2542) ด้วยเหตุที่ป่าชายเลนมีความสำคัญทั้งในด้านประมง ป่าไม้ และอุดมไปด้วยทรัพยากรแร่ธาตุชนิดต่าง ๆ ทำให้ป่าชายเลนในประเทศไทย ได้รับการบุกรุกและทำลายลงอย่างรวดเร็ว จากการใช้ภาพถ่ายทางอากาศติดตามการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ป่าชายเลน แสดงให้เห็นถึงการลดลงอย่างต่อเนื่องของเนื้อที่ป่าชายเลนในประเทศไทย

ตารางที่ 2.1 เนื้อที่ป่าชายเลนของประเทศไทย

พ.ศ.	เนื้อที่ป่าชายเลน (ตร.กม.)
2529	1,964.361
2532	1,805.591
2536	1,738.211
2539	1,494.751
2543	2,436.082

หมายเหตุ 1. ข้อมูลจากการแปลภาพถ่ายดาวเทียมมาตราส่วน 1: 250,000

2. ข้อมูลจากการแปลภาพถ่ายดาวเทียมมาตราส่วน 1: 50,000

ที่มา : กรมป่าไม้ (2540) และสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2545)

สาเหตุสำคัญของการทำลายป่าชายเลน ไว้ 7 ประการ ได้แก่ (พิศศิศิลป์ จิตนาวสาร. 2536 : 23)

1. การขยายตัวของชุมชนไปในเขตป่าชายเลน
2. การใช้พื้นที่ป่าชายเลนเพื่อการเพาะเลี้ยงกุ้งกุลาดำ
3. นโยบายและแผนการอนุรักษ์ป่าชายเลนไม่ชัดเจนเพียงพอ
4. กฎหมาย ระเบียบ กฎ ข้อบังคับเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์พื้นที่ป่าชายเลนยังไม่รัดกุม

5. ขั้นตอนการปฏิบัติงานของหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้อง ในการเข้าทำประโยชน์ในพื้นที่ป่าชายเลนมีความสลับซับซ้อน
6. เจ้าหน้าที่ และงบประมาณในการอนุรักษ์มีไม่เพียงพอ
7. ประชาชนและเจ้าหน้าที่ที่เกี่ยวข้อง ขาดความเข้าใจในการอนุรักษ์ นอกจากนั้นการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนส่วนใหญ่ จะขาดความร่วมมือจากหน่วยงานอื่น ๆ

ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด และข้อมูลของพื้นที่ที่ทำการศึกษา

สถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 2 (2546 : 55) และผู้ศึกษาได้ศึกษาถึงลักษณะทั่วไปของชุมชน สภาพปัจจุบันในชุมชน รวมถึงศักยภาพและปัญหาของชุมชน ซึ่ง ได้รวบรวมข้อมูลด้านต่าง ๆ และข้อมูลของหมู่บ้านในพื้นที่ที่ทำการศึกษาไว้ ดังมีรายละเอียดต่อไปนี้

สภาพทั่วไปและข้อมูลพื้นฐานตำบลท่าโสม อ.เขาสมิง จ.ตราด

1. สภาพทั่วไป

ตำบลท่าโสมมีพื้นที่ 92.8 ตารางกิโลเมตร จำนวนเนื้อที่ 58,037 ไร่ ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสลับกับเนินเขาเตี้ย ๆ มีชายฝั่งทะเลเป็นแนวยาวขนานกับทิวหลวงแผ่นดิน ทรัพยากรธรรมชาติที่สำคัญ คือ ป่าไม้และสัตว์น้ำชายฝั่งทะเล แบ่งการปกครองออกเป็น 5 หมู่บ้าน การคมนาคมในตำบลสะดวก และขณะนี้มีสนามบินของบริษัทบางกอกแอร์เปิดดำเนินการที่หมู่ 3 บ้านสลัก

ในตำบลมีประชากร 4,077 คนส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ อาชีพหลักคือเกษตรกรรม ได้แก่ การทำสวนยางพารา สวนผลไม้ ไร่สับปะรด การเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำและการประมงชายฝั่ง

2. ข้อมูลทรัพยากรทางสังคม

2.1 มีวัด 4 แห่ง

2.2 มีโรงเรียนประถมศึกษา 4 แห่ง เป็นโรงเรียนขยายโอกาส 1 แห่ง ตั้งอยู่ หมู่ 1 เป็นโรงเรียนตามโครงการโรงเรียนในฝันอีก 1 แห่ง ตั้งอยู่ หมู่ 4

2.3 ศูนย์พัฒนาเด็กเล็ก 2 แห่ง ตั้งอยู่ หมู่ 1 และหมู่ 3 สำหรับศูนย์เด็กเล็กที่บ้านท่าโสม หมู่ 1 ได้รับคัดเลือกเป็นศูนย์เด็กเล็กนำอยู่จากกรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุขเมื่อปี 2545

2.4 สถานีอนามัย 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ 1 มีเจ้าหน้าที่ปฏิบัติงาน 3 คน

2.5 อสม.ทั้งตำบลรวม 75 คน

2.6 หอกระจายข่าวสารหมู่บ้าน 5 แห่ง ใช้เป็นศูนย์ประชาสัมพันธ์ข้อมูลข่าวสารในชุมชน

2.7 มีศูนย์รับแจ้งข่าว 1 แห่ง เป็นศูนย์รับแจ้งเหตุด่วนเหตุร้ายในตำบล มีสมาชิกอยู่ทุกหมู่บ้าน ติดต่อสื่อสารและรายงานข่าวด่วนผ่านวิทยุสื่อสาร

2.8 มีการจัดตั้งศูนย์บูรณาการวัฒนธรรมไทยสายใยชุมชน ตำบลท่าโสม ณ วัดท่าโสม เป็นสถานที่ที่เก็บรวบรวม โบราณวัตถุ คลังภูมิปัญญา และศิลปวัฒนธรรมต่าง ๆ สืบสานเรื่องราว การดำรงชีวิตการประกอบอาชีพของคนในตำบลตั้งแต่บรรพบุรุษ ได้รับการเปิดอย่างเป็นทางการ โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวัฒนธรรม เมื่อวันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2548

3. ทูทางสังคมของตำบลท่าโสม ที่เป็นจุดเชื่อมโยงในการพัฒนา

3.1 แหล่งเงินทุนหมุนเวียนในตำบล

3.2 กลุ่มและองค์กรต่างๆ ที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชนแหล่งเงินทุนหมุนเวียนในตำบล ที่เป็นทั้งแหล่งเงินออม แหล่งเงินกู้ยืมเพื่อการประกอบอาชีพรวมทั้งจัดสวัสดิการให้กับสมาชิกและชุมชน ได้แก่

3.2.1 กองทุนสัจจะสะสมทรัพย์ มีทุกหมู่บ้าน มีสมาชิกรวมทั้งตำบลรวม 2,525 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 62 ของประชากรในตำบล เป็นธนาคารชุมชนที่ระดมเงินออมจากสมาชิก และให้สมาชิกกู้ยืมเงินไปใช้ในการประกอบอาชีพ เงินรายได้ของกองทุนฯ จะเป็นเงินทุนหมุนเวียนในหมู่บ้าน และให้สวัสดิการช่วยค่าใช้จ่ายให้กับสมาชิกที่เจ็บป่วยนอนโรงพยาบาล การจ่ายสวัสดิการให้กับสมาชิกในแต่ละหมู่บ้าน ไม่เท่ากัน จะพิจารณาจากรายได้และข้อตกลงร่วมกันของแต่ละกองทุน ขณะนี้ได้พัฒนาเป็นธนาคารหมู่บ้าน โดยการใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์และพัฒนาระบบการจัดการเพื่อความคล่องตัว ได้รับการสนับสนุนจากองค์กรภาครัฐและธนาคารกรุงไทย

3.2.2 กองทุนเครดิตยูเนียน มี 2 แห่ง ตั้งอยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าโสม และหมู่ 3 บ้านสลักเป็นแหล่งเงินกู้ยืมเงินของประชาชนไปใช้ในการประกอบอาชีพเช่นกัน

3.2.3 กองทุนหมู่บ้าน ตามโครงการของรัฐบาลมีครบทุกหมู่บ้าน

4. กลุ่มและกองทุนต่าง ๆ ที่เกิดจากการรวมตัวของประชาชน ได้แก่

4.1 กลุ่มเกษตรกรทำสวน

4.1.1 กลุ่มสวนผลไม้

4.1.2 กลุ่มปลูกสับปะรด

4.1.3 กลุ่มสวนยางพารา มีโรงงานชื้อน้ำยางพารา

4.2 กลุ่มเกษตรกรเลี้ยงสัตว์

4.2.1 กลุ่มเลี้ยงวัว

- 4.2.2 ชมรมอนุรักษ์ไม้พื้นเมือง
- 4.2.3 กลุ่มผู้เลี้ยงกิ้งกูดดำ
- 4.2.4 กลุ่มเลี้ยงหอยนางรม
- 4.2.5 กลุ่มอนุรักษ์หอยแครง
- 4.3 กลุ่มแม่บ้าน
- 4.4 กลุ่มสตรีฯ
- 4.5 กลุ่ม อสม.
- 4.6 กลุ่มเยาวชน
- 4.7 กลุ่มผู้สูงอายุ
- 4.8 กลุ่มศิลปินพื้นบ้าน ได้แก่ การเล่นหนังตะลุง กลองยาว
- 4.9 กลุ่มอาสาสมัครแจ้งข่าว ซึ่งช่วยดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินเหตุควนเหตุร้ายที่เกิดขึ้นในพื้นที่โดยเฉพาะชมรมสร้างสุขภาพตำบล ได้แก่
  - 4.9.1 กลุ่มเอโรบิก มีทั้ง 5 หมู่บ้าน
  - 4.9.2 กลุ่มวิ่งเพื่อสุขภาพ
  - 4.9.3 กลุ่มฟุตบอล
  - 4.9.4 กลุ่มกีฬาพื้นบ้าน สะบ้าล้อ
  - 4.9.5 กลุ่มจี๊จักรยาน

5. การพัฒนาตำบลในด้านต่าง ๆ

ตำบลท่าโสมเน้นการพัฒนาในภาพรวมขอตำบล โดยดำเนินการไปพร้อม ๆ กันทุกหมู่บ้าน มีการประสานกันในเครือข่ายระดับตำบลทั้งภาคชุมชนเอง หน่วยงานของรัฐในพื้นที่และหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องกับงานของตำบล การพัฒนาตำบลเน้นชุมชนเข้มแข็ง มีวัดเป็นศูนย์กลางการพัฒนามีการเชื่อมโยงของกลุ่มต่าง ๆ ในตำบล แต่ละกลุ่มต่างก็มีการจัดกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

การพัฒนาตำบลมีการเนินการอย่างต่อเนื่องมาโดยตลอด แต่ที่เห็นเป็นรูปแบบชัดเจนเริ่มจาก ปี พ.ศ. 2544 ทุกหมู่บ้านในตำบลท่าโสมมีการจัดทำแผนพัฒนาหมู่บ้านในระยะ 5 ปีโดยคณะกรรมการหมู่บ้าน องค์กรชุมชนประชาคม ตัวแทนประชาชนในหมู่บ้าน เพื่อเป็นแนวทางในการจัดทำแผนหมู่บ้านจาก กองทุนเพื่อสังคม หรือ SIF [Social Investment Fund]

6. การจัดทำแผนแบ่งเป็นแผนย่อย ดังนี้

- 6.1 แผนพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน
- 6.2 แผนพัฒนาด้านการบริหารการเมือง

- 6.3 แผนพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการพัฒนาอาชีพ
- 6.4 แผนพัฒนาด้านการศึกษาและวัฒนธรรม
- 6.5 แผนพัฒนาด้านสังคม
- 6.6 แผนพัฒนาด้านสิ่งแวดล้อม
- 6.7 แผนพัฒนาด้านสุขภาพ
- 6.8 แผนอื่นๆ ได้แก่ แผนพัฒนาตำบลด้านส่งเสริมการท่องเที่ยว

7. การดำเนินงานตามแผน

การดำเนินการตามแผน แต่ละหมู่บ้านจะแต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อดำเนินการตามแผนที่จัดทำไว้ โดยการสนับสนุนของผู้นำชุมชนและองค์การบริหารส่วนตำบล แบ่งการดำเนินงานเป็น 3 ลักษณะ ได้แก่

- 7.1 แผนงานที่สามารถดำเนินการได้เอง จะดำเนินการโดยทีมงานในหมู่บ้าน/ตำบล
- 7.2 แผนงานที่เข้าแผนพัฒนาตำบล ผ่านองค์การบริหารส่วนตำบล
- 7.3 แผนงานที่จัดทำโครงการเพื่อเข้ารับการสนับสนุน จากหน่วยงานภาครัฐและองค์กร

เอกชน ตามความเหมาะสม

ตำบลท่าโสมตั้งขึ้นเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว เดิมที่เป็นป่ากว้างพื้นที่บางส่วนติดทะเลมีป่าไม้หนาแน่น การสัญจรไปมาในสมัยนั้นต้องใช้เรือเป็นพาหนะหรือเดินด้วยเท้า มีชาวบ้านตั้งถิ่นฐานน้อยมาก ปี 2530 ได้มีการตัดถนนลาดยางผ่านตำบลทำให้การคมนาคมสะดวกขึ้นมากและจัดตั้งเป็นองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโสมเมื่อวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2540 ปัจจุบันเป็นองค์การบริหารส่วนตำบล ชั้น 5

1. ที่ตั้ง

ตั้งอยู่ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอำเภอเขาสมิง บนถนนแสนคู่-บางกระดาน

(3.156)

ห่างจากอำเภอเขาสมิงระยะทาง 20 กิโลเมตร

ห่างจากจังหวัดตราดระยะทาง 35 กิโลเมตร

ปัจจุบันมีที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบล ท่าโสม อยู่ที่หมู่ 1 บ้านท่าโสม

2. อาณาเขต

ทิศเหนือ จรด ตำบลแสนคู่

ทิศใต้ จรด ตำบลบางปิด อำเภอแหลมงอบ

ทิศตะวันออก จรด ตำบลคลองใหญ่ อำเภอแหลมงอบและตำบลวังกระแจะ อำเภอเมืองตราด

ทิศตะวันตกจรดแม่น้ำเวฬุ

3. เนื้อที่

ตำบลท่าโสมมีพื้นที่ 92.8 ตารางกิโลเมตร จำนวนเนื้อที่ 58,037 ไร่ ความหนาแน่นเฉลี่ย 43 คน/ตารางกิโลเมตร ลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ราบ และมีภูเขาเป็นบางส่วน พื้นที่เหมาะแก่การเพาะปลูกโดยมีแหล่งน้ำที่สำคัญได้แก่ คลองสายต่าง ๆ เช่น คลองท่าโสม คลองอิโพลม เป็นต้น ในฤดูแล้งมักจะตื้นเขินและมีน้ำทะเลหนุนเข้ามาทำให้ไม่สามารถใช้น้ำได้ บริเวณที่ติดแม่น้ำเวฬุเป็นป่าชายเลนอุณหภูมิจึงด้วยเป็นสภาพพื้นที่ใกล้แม่น้ำและทะเลที่สภาพอากาศและความชุ่มชื้นดี อุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปี 30-34 องศาเซลเซียส

ขนบธรรมเนียมประเพณี

ประเพณีการทำบุญ วันสงกรานต์

ประเพณีการตักบาตรเทโว วันออกพรรษา

ประเพณีวันลอยกระทง

1. ศาสนา ประชากรส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ
2. การศึกษา ประชากรส่วนใหญ่มีการศึกษาระดับประถมศึกษาซึ่งยังขาดการสนับสนุนอย่างต่างเนื่อง
3. การรวมกลุ่มเพื่อประกอบอาชีพ ประชากรส่วนใหญ่จะมีการรวมกลุ่มในการประกอบอาชีพและได้มีการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มยังขาดการบริหารและการจัดการที่ดีจึงทำให้กลุ่มประสบกับปัญหาการดำเนินกิจกรรม
4. จำนวนหมู่บ้าน 5 หมู่บ้านจำนวนหมู่บ้านในเขต อบต. เดิมทั้งหมู่บ้าน 5 หมู่ ได้แก่ หมู่ที่ 1,2,3,4, และ 5 แบ่งเป็น 5 หมู่บ้าน ดังนี้

ตารางที่ 2.2 จำนวนประชากร ตำบลท่าโสม อำเภอเขาสมิง จังหวัดตราด

	จำนวนประชากร					รายชื่อผู้นำท้องถิ่น
	หมู่ที่	จำนวนครัวเรือน	ชาย	หญิง	รวม	
บ้านท่าโสม	1	422	675	725	1,400	นายบันเทิง อุปเวช
บ้านละมับ	2	207	381	372	753	นายประดับ บุญประสิทธิ์
บ้านสลัก	3	315	523	550	1,073	นายตรีเพชร ประสงค์ทรัพย์
บ้านอ่างกระป๋อง	4	171	281	280	561	นายไพศาล บัวมาก
บ้านน้ำตก	5	75	113	116	229	นายบุญแล ไวยกุล
รวม		1,190	1,973	2,043	4,077	

จำนวนครัวเรือน   1,190 ครัวเรือน

จำนวนประชากรทั้งหมด   4,077 คน

สภาพเศรษฐกิจ

1. อาชีพ

ประชากรส่วนใหญ่จะประกอบอาชีพที่หลากหลาย จำแนกการประกอบอาชีพดังนี้ ประชากรหมู่ที่ 1 บ้านท่าโสมมีอาชีพหลักในการทำสวนยางร่วมกับการปลูกสับปะรดประมาณ 70% ของประชากร (การปลูกยางพาราร่วมกับการปลูกสับปะรดเป็นภูมิปัญญาของชาวบ้านเพราะอายุการให้การผลิตของสับปะรดทำให้ผลิตประมาณ 5 ปี ซึ่งยางพาราจะให้ผลผลิตน้ำยางได้ตั้งแต่อายุยางพารา 5 ปีขึ้นไป ดังนั้นชาวบ้านจึงมีรายได้ระหว่างที่รอยางพาราได้อายุให้น้ำยางจากสับปะรดที่ราคาอยู่ที่กิโลกรัมละ 3-4 บาท อีก 25% ประกอบอาชีพทำสวนผลไม้ต่าง ๆ เช่น เงาะ ทุเรียน ส้มโอ มังคุด ระกำ สละ เป็นต้น อีก 5% ของประชากรด้านที่คิดแม่น้ำเวฬุประกอบอาชีพทำบ่อกุ้ง และอาชีพประมงชายฝั่งเป็นอาชีพเสริมและการทำงาน

ประชากรหมู่ที่ 2 บ้านละมับ มีอาชีพหลักของประชากรทำคั้นกล้ายางพาราขายจำนวน 10 รายที่ใหญ่ที่สุดในตำบลร่วมกับการทำสวนยางพาราร่วมกับการปลูกสับปะรด และประชากรด้านที่คิดแม่น้ำเวฬุประกอบอาชีพทำบ่อกุ้ง และอาชีพประมงชายฝั่งเป็นอาชีพเสริม

ประชากรหมู่ที่ 3 บ้านสลัก มีอาชีพหลักของประชากรประมาณ 55% ประกอบอาชีพทำสวนยางพาราร่วมกับสวนสับปะรด ประชากรประมาณ 30% ประกอบอาชีพเลี้ยงหอยนางรมเป็น

สินค้า OTOP ประจำตำบล อีก 10% ประกอบอาชีพประมงน้ำตื้นจำพวก ปู กุ้ง ปลา อีก 5% ประกอบอาชีพเลี้ยงหอยแครงเป็นอาชีพเสริม

ประชากรหมู่ที่ 4 บ้านอ่างกะปอง เนื่องด้วยพื้นที่หมู่ 4 มีพื้นที่ทางการเกษตรน้อยร่วมด้วยการขายพื้นที่ทางการเกษตรประมาณ 70% ขายให้กับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP) จึงส่งผลให้ประชากรประมาณ 70% ของพื้นที่ต้องประกอบอาชีพรับจ้างทำงานให้กับบริษัทเครือเจริญโภคภัณฑ์ (CP) อาชีพประมงประมาณ 30% ทำเป็นอาชีพหลัก มีการเก็บหอยแครงเป็นอาชีพเสริม

ประชากรหมู่ที่ 5 บ้านชอยน้ำตกด้วยลักษณะพื้นที่ไม่ติดทะเลทำให้อาชีพหลักของประชากรทำสวนยางร่วมกับการปลูกสับปะรด ทำสวนผลไม้

2. หน่วยธุรกิจในเขต อบต.

2.1 ปั๊มน้ำมัน 2 แห่ง เป็นปั๊มน้ำมันขนาดกลาง คือปั๊มน้ำมันเอสโซ่และปตท.

2.2 ตลาดนัด 3 แห่ง ได้แก่ 1) ตลาดนัดป้อมยามแก่นัดวันศุกร์/อาทิตย์ 2) ตลาดนัดตรงข้ามปั๊มน้ำมันเอสโซ่มีวันอังคาร 3) ตลาดนัดนางสังเวสมิวันจันทร์/พฤหัสบดี

2.3 ร้านค้า 57 แห่ง ประเภทขายของชำและอาหารสด เช่น ผักสด กุ้ง ปลา หอย และเสื้อผ้าสำเร็จรูป

3. สถานที่ราชการในพื้นที่

3.1 สถานีอนามัยตำบลท่าโสม ตั้งอยู่ที่หมู่ที่ 1 บ้านท่าโสมมีเจ้าหน้าที่ประจำ 3 คน ประกอบด้วย นางราตรี ถนอมวงศ์ เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุขชุมชน 6 นางสาวจันจิรา กสิสุข นักวิชาการสาธารณสุข 5 นายอลงกรณ์ อำพรรณ เจ้าหน้าที่งานสาธารณสุขชุมชน 2

3.2 ที่ทำการองค์การบริหารส่วนตำบลท่าโสม ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านท่าโสม เดิมอยู่ที่หมู่ที่ 3 บ้านสลัก เป็นอบต.ขนาดเล็ก เจ้าหน้าที่บุคลากรสำนักงานปลัดฯ จำนวน 5 คน ได้แก่

1. นางสาวสุนีย์ โกสกุล	ตำแหน่งปลัดองค์การบริหารส่วนตำบล
2. นางสาวสุจิตรา วงษ์จินเพชร	ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าหน้าที่ธุรการ
3. นางนิภา ชาญชิต	ตำแหน่งนักการ
4. นายสรารุช จันทรา	ตำแหน่งพนักงานขับรถยนต์
5. นายไพศาล คุณโลหิต	ตำแหน่งคนงานทั่วไป

3.3 ส่วนการคลัง จำนวน 2 คน

1. นางสาวรัตนา การเจริญดี	ตำแหน่งหัวหน้าส่วนการคลัง
2. นางสาวอำพร สุทธิมัลย์	ตำแหน่งผู้ช่วยเจ้าหน้าที่การเงินและบัญชี

3.4 ส่วนโยธา จำนวน 2 คน

1. นายพรเทพ ฉาบกังวาล	ตำแหน่งหัวหน้าช่างโยธา

2. นายรัชชัย กลีบสุข ตำแหน่งช่างโยธา
- 3.5 ส่วนการศึกษา จำนวน-คน
- 3.6 ส่วนสาธารณสุข จำนวน-คน
- 3.7 สมาชิกสภาองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 10 คน
1. นายศิลา สรวมชีพ สมาชิกอบต. หมู่ที่ 1 ตำแหน่งนายก อบต.
  2. นายปราโมทย์ ศุภนราพรศักดิ์ สมาชิกอบต. หมู่ที่ 1 ตำแหน่งรองประธานสภา
  3. นายประทุม สุทธิธรรม สมาชิกอบต. หมู่ที่ 2 ตำแหน่งประธานสภา
  4. นายสมชาติ บัณฑิตชาติ สมาชิกอบต. หมู่ที่ 2 ตำแหน่งสมาชิกสภา
  5. นายจริต คทาศเพ็ชร สมาชิกอบต. หมู่ที่ 3 ตำแหน่งรองนายกอบต.
  6. นายสังข์ทอง ผาติรัตน์ สมาชิกอบต. หมู่ที่ 3 ตำแหน่งสมาชิกสภา
  7. นายประวัตติ สร้อยมงคลชัย สมาชิกอบต. หมู่ที่ 4 ตำแหน่งสมาชิกสภา
  8. นายสำราญ ชาวนา สมาชิกอบต. หมู่ที่ 4 ตำแหน่งเลขานุการสภา
  9. นายเสน่ห์ ยันต์โกเศศ สมาชิกอบต. หมู่ที่ 5 ตำแหน่งรองนายก อบต.
  10. นายสมหวัง สมจิตร สมาชิกอบต. หมู่ที่ 5 ตำแหน่งสมาชิกสภา

ตารางที่ 2.3 รายได้ขององค์การบริหารส่วนตำบลเป็นรายได้ที่จัดเก็บจากภาษีที่ดิน และภาษี
โรงเรือนการบริหรารายจ่ายในปีงบประมาณที่ผ่านมาเปรียบเทียบย้อนหลัง

รายการ	พ.ศ. 2542	พ.ศ.2543	พ.ศ.2544	พ.ศ.2545	พ.ศ.2546
รายรับ	2,554,873.09	2,508,012.23	3,451,482.52	5,661,784.41	6,153,969.21
รายจ่าย	2,990,22.05	2,236,116.10	1,739,962.35	3,443,155.59	4,501,624.98

3.8 ป้อมยามตำรวจตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านสลัก เป็นป้อมยามตำรวจ สภอ.เขาสมิง ร่วมกับ
ตำรวจชุมชน

3.9 โรงเรียน จำนวน 4 แห่งดังนี้

1. โรงเรียนวัดท่าโสม

ครู จำนวน 16 คน

นักเรียน จำนวน 183 คน

2. โรงเรียนบ้านคลองศอก

ครู จำนวน 9 คน

นักเรียน จำนวน 104 คน

3. โรงเรียนวัดสลัก

ครู จำนวน 6 คน

นักเรียน จำนวน 130 คน

4. โรงเรียนบ้านอ่างกระป๋อง

ครู จำนวน 8 คน

นักเรียน จำนวน 168 คน

3.10 มีศูนย์พัฒนาเด็กเล็กอีก 2 แห่ง คือ

1. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดท่าโสม

ครู จำนวน 2 คน

นักเรียน จำนวน 48 คน

2. ศูนย์พัฒนาเด็กเล็กวัดสลัก

ครู จำนวน 2 คน

นักเรียน จำนวน 36 คน

4. สินค้าตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์และสินค้าอื่นที่น่าสนใจ

ตำบลท่าโสมมีหอยนางรมสดเป็นสินค้าหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ ซึ่งมีการเลี้ยงเองโดยเกษตรกรในตำบลแล้วจะนำมาจำหน่ายแก่ผู้ซื้อโดยตรงทำให้หอยนางรมสดของตำบลเป็นที่ชื่นชอบของคนโดยทั่วไป และนอกจากนี้ตำบลท่าโสมยังมีผลไม้หลากหลายตามฤดูกาล เช่น ทุเรียน มังคุด ลองกอง สับปะรด และผลไม้ต่างๆ ตามฤดูกาลอีกหลายชนิด

5. สถานที่ท่องเที่ยว

วัดท่าโสม ตั้งอยู่ หมู่ที่ 1 บ้านท่าโสม ถ้าเดินทางมาจากตัวเมืองตราดทางถนนสุขุมวิท (ย้อนกลับไปทางจันทบุรี) มาตามทางแล้วแยกเข้าถนนบางกระดาน – ท่าจอดทางด้านซ้ายมือ มาตามทางประมาณ 9 กิโลเมตรจะเห็นซุ้มวัดท่าโสมมีพระหยกซึ่งเป็นพระหยกองค์ใหญ่ที่สุดในภาคตะวันออก เป็นพระที่หายากและมีความงดงามเป็นอย่างยิ่งและมีศูนย์รวมวัฒนธรรมประเพณี/ภูมิปัญญาของท้องถิ่นจัดแสดง

โบราณสถานวัดสลัก ตั้งอยู่หมู่ 3 บ้านสลัก ถ้าเดินทางมาจากตัวเมืองตราดมาทางถนนสุขุมวิท (ย้อนกลับไปทางจันทบุรี) มาตามทางแล้วแยกเข้าถนนบางกระดาน – ท่าจอดทางด้าน

ซ้ายมือมาตามทางประมาณ 17 กิโลเมตรจะถึงวัดสลัก ช่งวักสลักแห่งนี้มีเจดีย์สามองค์ซึ่งสร้างในสมัยพระเจ้าตากสินมหาราชเป็นที่เคารพนับถือและบูชา

สภาพทางสังคม

1. ด้านศาสนา

มีวัดที่ใช้ประกอบพิธีทางศาสนา จำนวน 4 วัด คือ

1. วัดท่าโสม (หมู่ที่ 1)
2. วัดละมับ (หมู่ที่ 2)
3. วัดสลัก (หมู่ที่ 3)
4. วัดอ่างกระป๋อง (หมู่ที่ 4)

2. ด้านสาธารณสุข

มีสถานอนามัยประจำตำบล จำนวน 1 แห่ง คือสถานอนามัยบ้านท่าโสมตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านท่าโสม มีบุคลากรประจำสถานอนามัย จำนวน 3 คน ได้แก่

1. นางราตรี ถนอมวงศ์	ตำแหน่งเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 6
2. นางจันทิรา กลีบสุข	ตำแหน่งนักวิชาการสาธารณสุข 5
3. นายอลงกรณ์ อำพรธณ	ตำแหน่งเจ้าพนักงานสาธารณสุขชุมชน 2

3. ด้านความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สิน

มีที่พัคสายตรวจตำบล 1 แห่ง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านสลัก มีตำรวจประจำ 5 นาย

4. มวลชนจัดตั้ง

- 4.1 ลูกเสือชาวบ้าน 3 รุ่น จำนวน 700 คน
- 4.2 อปพร. 5 หมู่บ้าน 125 คน
- 4.3 อสม. 1 กลุ่ม 75 คน
- 4.4 กลุ่มสตรีอาสาพัฒนา 5 หมู่บ้าน 165 คน
- 4.5 กลุ่มประชาคมหมู่บ้าน 197 คน
- 4.6 กลุ่มประชาคมตำบล 58 คน

การบริการพื้นฐาน

1. การคมนาคม

1.1 เส้นทางคมนาคมทางบกเส้นทางหลักมี 1 เส้นทาง คือ ถนนสายแสนคู้ง – บางกระดาน สภาพเส้นทางเป็นถนนลาดยางตลอดสาย สำหรับเส้นทางย่อยแยกจากเส้นทางหลักที่

สำคัญมี 2 เส้นทาง คือ ถนนสายท่าโสม-เขาระกำ และถนนสายชุมแสงอ่างกระป่องสภาพเส้นทางเป็นถนนสายลาดยางตลอดสายเช่นกัน

- 1.2 เส้นทางคมนาคมทางอากาศ มีสนามบิน 1 แห่ง (เป็นของเอกชน)
- 1.3 เส้นทางคมนาคมทางเรือ มีท่าเทียบเรือ 7 แห่ง (เป็นท่าเทียบขนาดเล็กสำหรับขึ้นเรือประมง)

2. การไฟฟ้า

จำนวนครัวเรือนที่มีไฟฟ้าเข้าใช้ประมาณ 1,000 ครัวเรือน

3. การประปา

จำนวนครัวเรือนที่น้ำประปาใช้ ประมาณ 275 ครัวเรือน

4. แหล่งน้ำธรรมชาติ

มีลำคลอง จำนวน 8 สายดังนี้

1. คลองท่าโสม
2. คลองยา
3. คลองอีโหลม
4. คลองศอก
5. คลองสลัก
6. คลองชุมแสง
7. คลองไทร
8. คลองอ่าง

5. แหล่งน้ำที่สร้างขึ้น

- 5.1 มีสระน้ำ จำนวน 17 แห่ง
- 5.2 มีฝายน้ำล้น จำนวน 6 แห่ง
- 5.3 มีอ่างเก็บน้ำ จำนวน 1 แห่ง (อ่างเก็บน้ำวังปลาหมอ)

การเมืองการบริหาร

1. ศักยภาพของชุมชนและพื้นที่

เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมแล้ว องค์การบริหารส่วนตำบลท่าโสมมีแนวโน้มที่จะสามารถพัฒนาให้มีความเจริญยิ่งขึ้นไปได้ เนื่องจากมีที่ตั้งอยู่ไม่ไกลจากถนนสุขุมวิทมากนัก การคมนาคมสะดวก และเป็นเส้นทางในการเดินทางไปท่องเที่ยวเกาะช้าง ที่ทำให้ประชาชนสองฝั่งถนนแดนดู่-บางกระดาน มีรายได้เพิ่มขึ้นจากงานประจำโดยการขายสินค้าพื้นบ้าน เช่น หอยนารม

หอยแครง ผลไม้ เป็นต้น อีกทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ของตำบลเป็นที่ราบสลับกับเนินสูงที่น้ำท่วมไม่ถึง ทำให้อุปสรรคในการพัฒนาน้อยลงอันเนื่องมาจากความเสียหายอันเกิดจากน้ำท่วม ซึ่งผลดีทำให้สามารถนำงบประมาณไปพัฒนาด้านอื่น ๆ ของตำบลได้มากขึ้น

ประวัติหมู่บ้านท่าโสม

ได้จัดขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. โดยไม่ปรากฏแน่ชัดเพียงจากทราบจากผู้เฒ่าผู้แก่ของหมู่บ้านเล่าต่อกันมาว่าพระเจ้าตากสินเมื่อแหกค่ายหนีพม่ามาจากกรุงศรีอยุธยา (พ.ศ. 2325) และได้มารวบรวมไพร่พลเพื่อกอบกู้อิสรภาพที่จังหวัดจันทบุรีได้เกณฑ์ราษฎรหมู่บ้านสลักและตำบลท่าโสมไปเป็นทหารเพื่อกอบกู้อิสรภาพจากพม่าด้วยโดยได้ต่อเรือที่บริเวณที่ตั้งวัดสลักปัจจุบัน (เพราะมีคลองติดทะเล) และมีนิทานประจำหมู่บ้านเล่าต่อกันมาว่า ได้มีหมู่บ้านตัวใหญ่ มาจากตำบลแสนตุ้งได้ผ่านมาทางป่าแห่งนี้ และได้มีคณะนายพรานหลายคนออกตามล่าติดตามหมู่บ้าน ผ่านบ้านละมับ (หมู่ 2) เจอก่อนหินก้อนใหญ่สวยงามเลยนั่งลี้บมีดจนมีดขวานคมกริบ จึงเดินทางต่อไปผ่านดงหวายโสมซึ่งมีหนามแหลมคม ที่หมู่บ้านท่าโสม (หมู่ 1) เดินแหวกป่าหวายโสมไม่ไหวจึงตัดไม้ซุงเรือลงที่ท่าเรือไปตัดหมู่บ้านที่คลองบ้านสลัก (หมู่ 3) สลักฆ่าหมู่บ้านตัวนั้นได้ จึงเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านสลักฆ่าหมู” (เดี๋ยวนี้ยังเรียกกันอยู่) เมื่อฆ่าหมูป่าได้แล้วจึงแย่งกัน ส่วนไม้ซุงนั้นได้ทิ้งลงคลองสลักลอยไปในทะเลไปติดคอกอ่างระป่อง (หมู่ 4) และได้มีอีกาใหญ่มาจิกเอาไม้ซุงนั้นบินไปในทะเลและหล่นเป็น 3 กอง (3เกาะ) คือ เกาะจิกใน เกาะจิกกลาง (อยู่ในอำเภอแหลมงอบจังหวัดตราด) และเกาะจิกนอก (อยู่อำเภอขลุ้ง จังหวัดจันทบุรี)

หมายเหตุ บ้านลับมีด คือ บ้านละมับ หมู่ 2 ตำบลท่าโสม
ดงหวายโสม คือ บ้านท่าโสม หมู่ 1 ตำบลท่าโสม
สลักฆ่าหมู คือ หมู่บ้านสลัก หมู่ 3 ตำบลท่าโสม

สรุปวิเคราะห์ SWOT ชุมชนท่าโสม

1. จุดแข็ง (Strengthen)

- 1.1 พื้นที่ที่มีผลต่ออาชีพที่มีรายได้สูงประชากรมีอาชีพมากกว่า 1 อย่าง
- 1.2 มีความเป็นเครือญาติสูงมีผลต่อการไม่เกิดความขัดแย้ง
- 1.3 มีศูนย์รวมจิตใจคือพระอาจารย์ (พระครูวิมลโสมนันท์เจ้าอาวาสวัดท่าโสม) โดยไม่แยกเป็นหมู่คณะใด ตัวอย่างกรณีการปลูกป่าของหมู่ที่ 5 ทุกหมู่จะมาช่วยกันอย่างพร้อมเพรียง
- 1.4 ประชาคมการมีส่วนร่วมสูงดูได้จากการมีส่วนร่วม การรวมตัวกันได้อย่างรวดเร็ว
เวลาที่มีกิจกรรมในชุมชน

- 1.5 มีทรัพยากรธรรมชาติในชุมชนที่หลากหลาย เช่น ทะเล ป่าชุมชน สัตว์น้ำ
- 1.6 วัฒนธรรมเข้มแข็ง
- 1.7 การบริหารจัดการที่ดี
- 1.8 การเมืองการปกครองมีกลุ่มหลากหลาย เช่น กลุ่มสัจจะฯ กลุ่มอาชีพ กลุ่มสุขภาพ กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรีพัฒนา กลุ่มออกกำลังกาย
- 1.9 มีผู้นำที่เป็นทางการที่มีวิสัยทัศน์ และทำงานร่วมกันได้ทั้ง อบต.กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน
- 1.10 มีผู้นำที่ไม่เป็นทางการที่คอยช่วยประสานการทำงาน
- 1.11 มีชาวบ้านที่มีความรู้ในชุมชนเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน ยกตัวอย่างเช่น พี่มัลย์ สรวมชีพ, พี่จิราภรณ์ อภิบาลศรี, อาจารย์สุวรรณรัตน์ เป็นต้น

2. จุดอ่อน (Weakness)

- 2.1 พฤติกรรมการบริโภคมีผลต่อสุขภาพสูง (วิถีการบริโภค+วิถีอาชีพ)
- 2.2 การรวมตัวเพื่อจัดการกับปัญหาใหม่ที่ท้าทายในบางหมู่เป็นปัญหาใหญ่จากข้างนอกที่กระทบสู่ชุมชน เช่น ปัญหาน้ำเค็มรุกฉ่ำพื้นที่การเกษตร หอยนางรมตาย ป่าชายเลนถูกบุกรุก ปัญหาขยะ เป็นต้น
- 2.3 การย่ำเกรงต่อระบบภายนอกการมีกลุ่มนายทุนจากภายนอกเข้ามาเป็นเจ้าของพื้นที่ภายในตำบล

3. โอกาส (Opportunity)

- 3.1 การสนับสนุนจากภายนอก หน่วยงานราชการ NGOs
- 3.2 เป็นเมืองที่จะเจริญในอนาคตเพราะเป็นทางผ่านไปสถานที่ท่องเที่ยวจะมีการขยายถนนเป็น 4 เลนไปสู่เกาะช้างในอนาคต
- 3.3 เป็นชุมชนที่มีกลุ่มเข้ามาศึกษาดูงานมาก ทำให้ชาวบ้านมีโอกาสได้แลกเปลี่ยนเรียนรู้
- 3.4 มีช่องทางและกลไกในการสื่อสาร/ประสานงานกับส่วนราชการได้สะดวกง่ายและรวดเร็ว

4. อุปสรรค(Treats)

- 4.1 ปัญหาการจราจรของชุมชนเกิดอุบัติเหตุสูง/ก่อให้เกิดปัญหาด้านความปลอดภัย
- 4.2 ความรักในท้องถิ่นอาจน้อยลง เพราะคนจากภายนอกเข้ามาเป็นเจ้าของพื้นที่มาเรื่อย ๆ
- 4.3 กิจกรรมภายในชุมชนมากและลงสู่ในบางกลุ่ม ยกตัวอย่างเช่น อสม.ทำให้เกิดการเบียดเบียน ท้อถอย มีแนวโน้มจะลาออกกันมากขึ้น

ผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการศึกษาค้นคว้าผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้หรือป่าชายเลน ผู้วิจัยได้รวบรวมผลงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาไว้พอสังเขป ดังต่อไปนี้

สุวรรณณี คงทอง (2536 : 55) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนในท้องที่อำเภอเสลภูมิ จังหวัดศรีสะเกษ ผลการศึกษาพบว่า เพศ การเป็นสมาชิกกลุ่ม อาชีพมีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ป่าชายเลน

นราธิป อัจฉริยชีวิน (2543 : 57) ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ ป่าโคกหนองตะครอง ตำบลหนองขมาร อำเภอเมือง จังหวัดบุรีรัมย์ พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ปริมาณการรับรู้ข่าวสารความคาดหวังผลประโยชน์ ความรู้ความเข้าใจในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ เพศ และการเป็นสมาชิกกลุ่มทางสังคม

สันติภาพ วรรณเพิ่มพูน (2543 : 63) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโฆมงในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามหลัน จังหวัดสระบุรี พบว่า ตัวแปร ทางด้านเศรษฐกิจสังคม ที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรบ้านโสกโฆมง ในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติเขาสามหลัน ได้แก่ เพศ อายุของหัวหน้าครัวเรือน และการเข้าร่วมกิจกรรมกลุ่มทางสังคม

บรรพต มาลีหวล (2544 : 101) ได้ทำการศึกษาเรื่อง นโยบายของรัฐและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ บริเวณเขตห้ามล่าสัตว์ป่าคู้งกระเบน จังหวัดจันทบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ อาชีพหลัก ขนาดถือครองที่ดิน ความรู้ความเข้าใจการใช้ประโยชน์ทรัพยากรป่าไม้ ส่วนรายได้จำนวนสมาชิกในครัวเรือน จำนวนแรงงานในครัวเรือน อาชีพรอง และระดับการศึกษา มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ อย่างไม่มีนัยสำคัญทางสถิติ

วสันต์ กล่อมจินดา (2544 : 32) ได้ทำการศึกษาเรื่อง การมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่า ในพื้นที่เขตห้ามล่าสัตว์ป่าเขาสมโภชน์ อำเภอชัยบาดาล จังหวัดลพบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้และสัตว์ป่าอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ได้แก่ ระดับการศึกษา ตำแหน่งที่ได้รับ และความรู้ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้

วิรุพห์ ศรีสนิท (2544 : 45) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้วัดป่าไม้ลาย ตำบลทุ่งขวาง อำเภอกำแพงแสน จังหวัดนครปฐม พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้วัดป่าไม้ลายอย่างมีนัยสำคัญ ได้แก่ ระยะทางระหว่างชุมชนจนถึงพื้นที่ป่า การใช้ประโยชน์สมุนไพร จำนวนแรงงานในครัวเรือน และขนาดของพื้นที่ที่ถือครอง

บำรุง แสงพันธ์ (2545 : 23) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของราษฎรในการจัดการป่าชุมชนเขาชะอม อำเภอชนแดน จังหวัดเพชรบูรณ์ พบว่า การเข้าร่วมกิจกรรมทางสังคม การได้รับการฝึกอบรม และการได้รับข่าวสารเกี่ยวกับป่าชุมชน เป็นปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมในการจัดการป่าชุมชน

สรศักดิ์ จันทร์สว่าง (2546 : 16) ได้ทำการศึกษาเรื่อง ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านวังกะ ตำบลหนองลู อำเภอสังขละบุรี จังหวัดกาญจนบุรี พบว่า ปัจจัยทางเศรษฐกิจและสังคม ที่มีความสัมพันธ์กับการมีส่วนร่วมของราษฎรในการอนุรักษ์ป่าชุมชนบ้านวังกะ ได้แก่ เชื้อชาติ ระยะเวลาในการตั้งถิ่นฐาน ความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าไม้ และศรัทธาและความเชื่อมั่นในบทบาทพระสงฆ์